

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΠΕ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ Α' ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ 2003 – 2004

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΙΟΥΛΙΑΣ ΓΕΩΡΓ. ΑΓΓΕΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ : 413

ΤΙΤΛΟΣ
«ΟΙ ΓΕΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΤΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ
ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ. Η ΡΗΤΡΑ ΠΕΡΙ ΟΠΟΤΕΔΗΠΟΤΕ ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ
ΤΟΥ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ»

Επιβλέποντες καθηγητές

1^{ος} Ανθ. Πελένη

2^{ος} Π. Παπανικολάου

Αθήνα 2004

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
I. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΕΩΣ	3 – 4
II. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝΤΑΓΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΓΟΣ	5 – 9
III. Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ Ν.2251/1994 ΕΠΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ	10 – 18
IV. Η ΔΙΑΤΑΡΑΞΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΩΣ RATIO LEGIS ΤΗΣ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΓΟΣ.	19 – 21
V. Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΓΟΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ Ν. 2251/1994	22
1. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΓΟΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΑΣΗ	23 – 27
2. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ	28 – 33
3. Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΓΟΣ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	34
Η γενική ρήτρα του άρθρου 2 § 6 ν. 2251/1994	34 – 38
Ο κατάλογος καταχρηστικών γενικών όρων συναλλαγών του άρθρου 2 § 7 ν. 2251/1994	38 – 45
Συνέπειες της καταχρηστικότητας	45 – 46
Ο έλεγχος της καταχρηστικότητας γενικών όρων Τραπεζικών συμβάσεων στη νομολογία των Ελληνικών δικαστηρίων	46 – 50
Η ευθύνη της τράπεζας για τις ζημιές από τη χρήση καταχρηστικών ΓΟΣ	50 - 51

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

I.	ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ	52 – 54
II.	ΣΥΜΒΑΣΗ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΣΥΜΒΑΣΗ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΠΙΣΤΩΣΗΣ	55 – 57
III.	Η ΡΗΤΡΑ ΠΕΡΙ ΟΠΟΤΕΔΗΠΟΤΕ ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ	58 – 66
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	67 – 69
	ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	70

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

I. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΕΩΣ

Η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, η οποία καθιερώνεται με την διάταξη ΑΚ 361 (με την οποία καθιερώνεται και η κατ' αρχήν αναγκαιότητα των συμβάσεων για την δικαιοπρακτική γένεση ενοχών), αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ενοχικού μας δικαίου και εκδήλωση της γενικότερης αρχής της αυτονομίας της ιδιωτικής βουλήσεως. Η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων αναλύεται σε δύο ελευθερίες¹ :

α) την ελευθερία σύναψης (ή μη σύναψης) της σύμβασης (εξωτερική ελευθερία),

β) την ελευθερία καθορισμού (επιλογής και διαμόρφωσης) του περιεχομένου της σύμβασης (εσωτερική ελευθερία).

Ο ιστορικός νομοθέτης του ΑΚ, όμως, καθιερώνοντας την αρχή αυτή είχε υπ' όψιν του ένα πρότυπο συμβάσεως στηριζόμενο στην ατομική διαπραγμάτευση, το οποίο προϋποθέτει ότι τα μέρη είναι ίσης ή περίπου ίσης διαπραγματευτικής ισχύος.² Για τις περιπτώσεις εκείνες όπου δεν υπάρχει ισότητα των συμβαλλομένων ο νομοθέτης θεσπίζει διατάξεις αναγκαστικού δικαίου, με τις οποίες θέτει περιορισμούς στην αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, που αποβλέπουν στην προστασία του ασθενέστερου μέρους αλλά και γενικότερα του κοινωνικού συνόλου.

Περιπτώσεις κλονισμού του προτύπου ατομικής διαπραγμάτευσης συναντώνται στις σύγχρονες μαζικές συναλλαγές, στις οποίες το ένα συμβαλλόμενο μέρος είναι πάντοτε το ίδιο (ο επιχειρηματίας) ενώ οι αντισυμβαλλόμενοι του (το συναλλακτικό κοινό) κάθε φορά εναλλάσσονται, όπου γίνεται κατά κανόνα χρήση των συμβάσεων προσχωρήσεως. Χαρακτηριστικό αυτών των συμβάσεων είναι ο καθορισμός του περιεχομένου τους από τον έναν συμβαλλόμενο – τον ισχυρότερο, που κατά κανόνα είναι

¹ Σταθόπουλος στην κατ' άρθρον ερμηνεία ΑΚ, άρθρο 361, Γεωργιάδης – Σταθόπουλος, 288.

² Παπαντωνίου, ΕΕΝ 32, 306.

δημόσια επιχείρηση, οργανισμός, τράπεζα ή άλλη επιχείρηση – και η «προσχώρηση» του άλλου συμβαλλόμενου σ' αυτό, χωρίς δυνατότητα μεταβολής του περιεχομένου. Για τον δεύτερο συμβαλλόμενο δηλαδή παραμένει στην ουσία μόνον η ελευθερία συνάψεως (ή μη συνάψεως) της σύμβασης, ενώ η σ' όλους αναγνωριζόμενη ελευθερία (συγ) καθορισμού του περιεχομένου της εξαφανίζεται εκ των πραγμάτων γι' αυτόν.^{3,4}

Οι όροι των συμβάσεων αυτών προδιατυπώνονται απ' τον συναλλασσόμενο που βρίσκεται σε οικονομικά πλεονεκτικότερη θέση με την χρήση των λεγόμενων «γενικών όρων συναλλαγών» (ΓΟΣ). Οι ΓΟΣ είναι όροι που έχουν διατυπωθεί μονομερώς και εκ των προτέρων απ' τον οικονομικά ισχυρότερο συμβαλλόμενο (κατά κανόνα επιχείρηση) και οι οποίοι προσφέρονται στον αντισυμβαλλόμενο (συνήθως καταναλωτή αλλά ενδεχομένως και έμπορο) στη βάση του take it or leave it.⁵ Οι ΓΟΣ σήμερα αποτελούν τον κανόνα σε όλους τους τομείς της οικονομικής ζωής και κυρίως στις τραπεζικές συμβάσεις, στις ασφαλιστικές συμβάσεις, στις συμβάσεις μεταφοράς, στις συμβάσεις παροχής νερού, ηλεκτρικού ρεύματος, τηλεφώνου κτλ. Στα πλαίσια της εργασίας αυτής θα ασχοληθούμε με τους ενταγμένους στις τραπεζικές συμβάσεις ΓΟΣ.

³ Σταθόπουλος στην κατ' άρθρον ερμηνεία ΑΚ, άρθρο 361, Γεωργιάδης – Σταθόπουλος, 280.

⁴ Φ. Δωρής, Περιορισμοί της συμβατικής ελευθερίας στις ρήτρες αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας, 1998, 303.

⁵ Παπανικολάου, Περί των ορίων της προστατευτικής παρεμβάσεως του δικαστή στη σύμβαση, 1991, 323.

II. ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝΤΑΓΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΓΟΣ.

Οι γενικοί όροι στις τραπεζικές συμβάσεις παρουσιάζονται συνήθως είτε ως προδιατυπωμένοι, έντυποι, όροι προοριζόμενοι να διέπουν όλες γενικά τις συναλλαγές συγκεκριμένης τράπεζας με τους πελάτες της είτε – κυρίως – ως πάγιο περιεχόμενο εντύπων, ατομικών συμβάσεων προσχωρήσεως. Έτσι συναντά κανείς γενικούς όρους για τα πάσης φύσεως δάνεια, τις καταθέσεις, τις ενέγγυες πιστώσεις, τις εγγυητικές επιστολές κλπ. προσαρμοσμένα στην αντίστοιχη ατομική σύμβαση, η οποία σε ελάχιστα σημεία αφήνει ελεύθερο χώρο διαπραγμάτευσης.⁶

Όσον αφορά την έννοια καθώς και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ενταγμένων στις τραπεζικές συμβάσεις ΓΟΣ, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν διαφοροποιούνται από τα γενικά χαρακτηριστικά των ΓΟΣ όπως αυτά έχουν προσδιορισθεί από τη νομική θεωρία⁷ και αποτυπώνονται σε αδρές γραμμές στη διάταξη του αρ. 2 § 1 ν.2251/1994.

Οι γενικοί όροι των (τραπεζικών) συναλλαγών, διαμορφώνονται με πρόθεση του συντάκτη τους (της τράπεζας) να ισχύσουν γενικώς και ενιαίως ως συμβατικοί όροι και γι' αυτό καθορίζονται εκ των προτέρων προκειμένου να αποτελέσουν τυπικό και ομοιόμορφο περιεχόμενο απροσδιόριστου και συνήθως μεγάλου αριθμού μελλοντικών συμβάσεων.⁸ Κατά συνέπεια οι ΓΟΣ που εμπεριέχονται στις τραπεζικές συμβάσεις παρουσιάζουν τα εξής τρία γενικά χαρακτηριστικά :⁹

α) Είναι συμβατικοί όροι με την έννοια ότι προορίζονται να αποτελέσουν περιεχόμενο της υπό κατάρτιση σύμβασης μεταξύ χρήστη και πελάτη. Όσον αφορά την νομική τους φύση απολύτως κρατούσα στη σύγχρονη θεωρία και νομολογία είναι η άποψη περί της δικαιοπρακτικής τους

⁶ Σπ. Ψυχομάνης, «Οι γενικοί όροι στις τραπεζικές συμβάσεις», Ε.Εμπ.Δ 98, 887.

⁷ Καράκωστας, Προστασία του καταναλωτή, 63-66· Καράσης, Γενικοί όροι συναλλαγών – Δικαστικός έλεγχος, 13-25.

⁸ Σπ. Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο, 16· Μ. Καράσης, Γενικοί όροι συναλλαγών, 1992, 13· Ανθούλα Παπαδοπούλου, «Η εισδοχή των συναλλακτικών όρων στην ατομική σύμβαση και η προστασία του καταναλωτή», Ε.Εμπ.Δ 1990, 382.

⁹ Καράκωστας, Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών, 17.

φύσης.¹⁰ Έχουν δηλαδή συμβατική ισχύ, εφόσον γίνονται αποδεκτοί από τον αντισυμβαλλόμενο στην ατομική σύμβαση είτε ρητά, είτε σιωπηρά. Προκειμένου, επομένως, να ισχύσουν ως περιεχόμενο μιας τραπεζικής σύμβασης απαραίτητο είναι να έχει επέλθει ως προς την εφαρμογή τους συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Η σύμπτωση των δηλώσεων βούλησης των μερών αρκεί να αφορά το σύνολο των ΓΟΣ. Λόγος δέσμευσης του αντισυμβαλλομένου της τράπεζας είναι η δικαιοπρακτική του βούληση.

Στο πεδίο των τραπεζικών συναλλαγών γίνεται ευρύτατη χρήση των ΓΟΣ για τη χορήγηση πάσης φύσεως δανείων, ενέγγυων πιστώσεων, εγγυητικών επιστολών, για τη σύναψη συμβάσεων ανοίγματος πιστώσεως και για κάθε είδους καταθέσεων (απλού ταμιευτηρίου, όψεως, επί προθεσμία, τρέχοντος λογαριασμού, σε κοινό λογαριασμό κτλ.). Σε κάθε περίπτωση τραπεζικής σύμβασης με ΓΟΣ καταλείπονται ελάχιστα περιθώρια για ατομική διαπραγμάτευση όσον αφορά τους επιμέρους όρους της υπό κατάρτιση σύμβασης και για συνδιαμόρφωση του περιεχομένου της από κοινού μεταξύ πελάτη και τράπεζας.

Ως συνήθεις ΓΟΣ τραπεζικών συμβάσεων εμφανίζονται, μεταξύ άλλων, όροι που προβλέπουν τον αποκλεισμό ή τον περιορισμό της ευθύνης (ενδοσυμβατικής ή αδικοπρακτικής) της τράπεζας από πταίσμα του προσωπικού της (απαλλακτικές ρήτρες), όροι περί ποσοτικού περιορισμού της ευθύνης της τράπεζας προς αποζημίωση, ρήτρες που παρέχουν στην τράπεζα δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή καταγγελίας της σύμβασης κατά την απόλυτη κρίση κτλ.

Κατά κανόνα το περιεχόμενο των συμβατικών ΓΟΣ αποτελείται από ρήτρες που αναφέρονται σε επουσιώδη και συμπληρωματικά στοιχεία της σύμβασης (*accidentalialia negotii*) είτε κατ' απόκλιση διατάξεων ενδοτικού δικαίου είτε ως πρόσθετοι όροι, ρυθμίζοντας ζητήματα που δεν αντιμετωπίζονται από διατάξεις ενδοτικού δικαίου (δηλ. προς κάλυψη εκούσιων ή ακούσιων κενών του νόμου). Εξαιρετικώς είναι δυνατόν με ΓΟΣ

¹⁰ Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο, 16· Λιακόπουλος, Γενικό εμπορικό Δίκαιο, 37. Νομολογία : Πολ. Πρωτ. Αθ. 3229/96 Ελλ.Δνη 1998/941, Πολ.Πρωτ. Αθ. 2438/97 ΔΕΕ 1998/50.

να ρυθμίζονται και ορισμένα ουσιώδη θέματα (*essentialia negotii*)¹¹. Αντιθέτως στοιχεία της σύμβασης όπως λ.χ. το τίμημα και το αντικείμενο της παροχής αποτελούν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης μεταξύ των μερών.

Ασφαλώς το αν θα συνάψει ή όχι ο ενδιαφερόμενος – πελάτης της τράπεζας – την προτεινόμενη με την τυποποιημένη μορφή τραπεζική σύμβαση εναπόκειται στην ελεύθερη επιλογή του ίδιου.

β) Οι ΓΟΣ είναι οι συμβατικοί εκείνοι όροι που διαμορφώνονται και καθορίζονται εκ των προτέρων για να αποτελέσουν τυπικό και ομοιόμορφο περιεχόμενο απροσδιόριστου και συνήθως μεγάλου αριθμού συμβάσεων. Η μονομερής προεργασία και προδιατύπωση των ΓΟΣ από τον χρήστη (εν προκειμένω από την τράπεζα) είναι το κρίσιμο στοιχείο που εξασφαλίζει στην τράπεζα μείζον διαπραγματευτικό προβάδισμα, διότι η τελευταία έχει σταθμίσει κατά το στάδιο της προδιατυπώσεως – και με τη βοήθεια του νομικού της επιτελείου – κάθε λεπτομέρεια του περιεχομένου τους, ενώ ο αντισυμβαλλόμενος της περιορίζεται ή να αποδεχθεί τους όρους αυτούς στο σύνολο τους ή να μην προχωρήσει στην κατάρτιση της σκοπούμενης σύμβασης. Σε κάθε περίπτωση οι προδιατυπωμένοι όροι είναι συντεταγμένοι κατά τρόπο οριστικό πριν απ' την κατάρτιση της σύμβασης και δεν αποτελούν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης κατά την κατάρτιση, αλλά τίθενται υπ' όψιν του ενδιαφερομένου ως έτοιμο κείμενο σύμβασης. Κατά συνέπεια, συμβατικοί όροι που αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης και αν ακόμη ήταν προδιατυπωμένοι και προορίζονταν για πολλαπλή και ομοιόμορφη χρήση, δεν συνιστούν ΓΟΣ και αντιμετωπίζονται ως κοινό συμβατικό μόρφωμα.

Οι ΓΟΣ των τραπεζικών συμβάσεων λειτουργικά είναι νομικό φαινόμενο των τυποποιημένων μαζικών συναλλαγών. Όπως προαναφέρθηκε πρέπει να προορίζονται να αποτελέσουν τυπικό και ομοιόμορφο περιεχόμενο ενός απροσδιόριστου αριθμού συμβάσεων. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να υπάρχει πρόθεση πολλαπλής χρήσεως των όρων σε όλες τις σχετικές συμβάσεις που

¹¹ Λαδάς, «Ζητήματα νομοθετικής ρύθμισης των Γενικών Όρων Συναλλαγών», Ελλ. Δνη 1998/774

πρόκειται να καταρτιστούν μελλοντικά από τον συντάκτη των όρων (όχι απαραίτητα και από την πλευρά του χρήστη).

Έχει γίνει δεκτό¹² ότι ενώ δεν είναι αναγκαίο να προορίζονται οι ΓΟΣ για μεγάλο αριθμό όμοιων συμβάσεων, η πρόθεση του συντάκτη να τους χρησιμοποιήσει σε μια και μόνο σύμβαση δεν αρκεί για να τους προσδώσει τον χαρακτηρισμό των ΓΟΣ. Προς τούτο κρίνεται απαραίτητο να προορίζονται οι προδιατυπωμένοι όροι για χρησιμοποίηση τουλάχιστον σε μερικές (ίσως τρεις έως πέντε) όμοιες συμβάσεις, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει και ότι θα πρέπει ήδη να έχουν χρησιμοποιηθεί στον αντίστοιχο αριθμό συμβάσεων. Κρίσιμο στοιχείο στην προκειμένη περίπτωση είναι η πρόθεση πολλαπλής ομοιόμορφης χρησιμοποίησης τους, ώστε να αποκλείεται ο προσανατολισμός της διατυπώσεως τους προς κάποιον συγκεκριμένο πελάτη καταναλωτή.

Ένα περαιτέρω εννοιολογικό στοιχείο των ΓΟΣ, που συνάγεται από την εκ των προτέρων διατύπωση τους ώστε να διευκολύνεται η μελλοντική πολλαπλή ομοιόμορφη χρήση τους, είναι η τυπική ομοιομορφία του περιεχομένου τους. Το χαρακτηριστικό αυτό καταδεικνύει ότι ο χρήστης (η τράπεζα) θέλει να επιβάλλει τους όρους της ανεξαρτητως των συνθηκών της συγκεκριμένης ατομικής περίπτωσης. Τυπική ομοιομορφία, ωστόσο, δεν σημαίνει και φραστική ταυτότητα του περιεχομένου. Κρίσιμο είναι το ουσιαστικό περιεχόμενο σε συνάρτηση με τις έννομες συνέπειες που συνδέονται με αυτό. Αρκεί ότι το ουσιαστικό περιεχόμενο είναι κατά τα ουσιώδη στοιχεία τους όμοιο.

Η προδιατύπωση των ΓΟΣ είναι δυνατόν να έχει οποιαδήποτε μορφή, γραπτή (όπως είναι και συνήθως) αλλά και προφορική, παρόλο που η τελευταία ενδέχεται να συνδέεται με προβλήματα απόδειξης. Συνήθως οι ΓΟΣ των τραπεζών είναι έντυποι, διότι με τη μορφή αυτή εξυπηρετείται επαρκέστερα η τυποποιητική λειτουργία τους. Το είδος της γραφής δεν έχει καμία σημασία, οι ΓΟΣ μπορεί να είναι γραμμένοι στο χέρι, δακτυλογραφημένοι, αποτυπωμένοι σε πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή ή και να εμπεριέχονται στο διαδίκτυο. Ασφαλώς στην περίπτωση που οι ΓΟΣ συνοδεύουν τυπική δικαιοπραξία υπόκεινται στον ίδιο τύπο ακόμη και όταν

¹² Πολ.Πρωτ.Αθ. 3229/1996, ΔΕΕ 1997, 75

αποτελούν ιδιαίτερο σώμα. Τέλος οι ΓΟΣ μπορούν να βρίσκονται ενσωματωμένοι στο κύριο κείμενο της σύμβασης ή να αποτελούν ξεχωριστό παράρτημα της σύμβασης.

γ) Οι ΓΟΣ προτείνονται από τον έναν συμβαλλόμενο (χρήστη) στον άλλο (πελάτη) κατά την κατάρτιση της σύμβασης. Όσον αφορά τους ΓΟΣ των τραπεζικών συμβάσεων χρήστης είναι η τράπεζα, η οποία εκμεταλλεύομενη τη διαπραγματευτική της πλεονεξία προτείνει και επιβάλλει τους όρους της στον ασθενέστερο κατά κανόνα αντισυμβαλλόμενο της χωρίς να προηγηθεί το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Η θέση υπεροχής του χρήστη και η εκμετάλλευση της συναλλακτικής υπεροχής του, μολονότι αποτελεί τον κανόνα στις τραπεζικές συμβάσεις, δεν αποτελεί εννοιολογικό στοιχείο των ΓΟΣ και δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει.

Οι ΓΟΣ τίθενται, υπ' όψη του αντισυμβαλλόμενου του χρήστη (δηλ. του πελάτη της τράπεζας) μέχρι το χρονικό σημείο της κατάρτισης της σύμβασης και όχι μεταγενέστερα. Γενικοί όροι μπορούν να περιληφθούν στη σύμβαση και σε χρονικό σημείο που έπεται της κατάρτισης της σύμβασης μόνο με τη σύναψη τροποποιητικής ή συμπληρωματικής σύμβασης. Στην περίπτωση αυτή κρίσιμο χρονικό σημείο εντάξεως των ΓΟΣ στη σύμβαση θα είναι το χρονικό σημείο σύναψης της τροποποιητικής ή συμπληρωματικής σύμβασης.

ΙΙΙ. Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ Ν. 2251/1994 ΕΠΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ

Στο πλαίσιο της Ελληνικής έννομης τάξης δεν έχουν θεσπιστεί ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις που να αφορούν ευθέως τις προϋποθέσεις και την έκταση ελέγχου των ΓΟΣ των τραπεζών. Έτσι, με την ψήφιση του ν. 2251/1994 (ο οποίος συμπεριέλαβε σε μεγάλο βαθμό τις ρυθμίσεις του προϊσχύσαντος ν. 1961/91 τον οποίο και αντικατέστησε) ετέθη ευθέως ο προβληματισμός σχετικά με τη δυνατότητα και τις προϋποθέσεις εφαρμογής επί τραπεζικών συμβάσεων της ρύθμισης για την καταχρηστικότητα των γενικών όρων συναλλαγών (αρ. 2 ν. 2251/1994) η οποία αποτελεί την πράξη προσαρμογής της Ελληνικής νομοθεσίας στην οδηγία 93/13/ΕΕ του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων «σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές».

Πρόκριμα για την εφαρμογή του ν. 2251/1994 στις τραπεζικές συμβάσεις αποτελεί η έννοια του καταναλωτή δηλ. το αν κάθε συναλλασσόμενος με την τράπεζα θεωρείται, σύμφωνα με τον ν. 2251/1994, και καταναλωτής ώστε να απολαμβάνει και την προστασία του νόμου. Ο ν. 2251/1994 εισάγει έναν νέο νομοθετικό ορισμό της έννοιας του καταναλωτή σε σχέση με τον νόμο τον οποίο αντικατέστησε.¹³

Έτσι¹⁴ ενώ ο προηγούμενος νόμος (άρθρο 2 § 2 ν. 1961/1991) όριζε ως καταναλωτή εκείνον που αποκτά ή χρησιμοποιεί τα προσφερόμενα από τον προμηθευτή αγαθά ή τις προσφερόμενες υπηρεσίες για την κάλυψη μη επαγγελματικών αναγκών του, ο νέος νόμος τροποποιεί τον ορισμό αυτό, ορίζοντας ως καταναλωτή (άρθρο 1 § 4^α) «το πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών, εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους». Κατά την εισηγητική έκθεση (σ2) πρόκειται για διεύρυνση της έννοιας του καταναλωτή, έτσι ώστε να αποκτήσει ο νόμος «...πλήρη δυνατότητα εφαρμογής, όπου υπάρχει αντίστοιχη νομοθετική

¹³ Βλ. σχετικά Σταθόπουλος σε Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι, Σταθόπουλος/Χιωτέλης/Αυγουστιανάκης, 22.

¹⁴ Γ. Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, 9.

ανάγκη ...» Η διεύρυνση φαίνεται ότι επιτυγχάνεται μέσω της έννοιας του τελικού αποδέκτη των αγαθών ή υπηρεσιών. Κατά τον συντάκτη του, ο νόμος εγκαταλείπει πλέον το κριτήριο της προσωπικής ή επαγγελματικής χρήσης των αγαθών ή υπηρεσιών και αρκείται στο ότι ο καταναλωτής είναι τελικός αποδέκτης των αγαθών ή υπηρεσιών.

Όμως ο ορισμός της έννοιας του καταναλωτή που εισάγεται με το άρθρο 1 § 4(α) ν. 2251/94 έχει επικριθεί απ' την θεωρία¹⁵, καθώς όπως υποστηρίζεται, η ευρύτητα του δημιουργεί ανασφάλεια στον ερμηνευτή και στον εφαρμοστή του δικαίου σχετικά με τη χάραξη των ορίων του προστατευτικού πεδίου του νόμου. Ιδίως στον τομέα της παροχής τραπεζικών υπηρεσιών έχει υποστηριχθεί ότι η έννοια του τελικού αποδέκτη των παρεχόμενων υπηρεσιών, αποτελεί ανεπιτυχές κριτήριο, διότι η υπηρεσία, από τη φύση της αναλώνεται με την παροχή της και υπό την έννοια αυτή κάθε δέκτης τραπεζικής υπηρεσίας είναι και ο «τελικός αποδέκτης» της.¹⁶

Η έννοια του «τελικού αποδέκτη», λοιπόν, γεννά σοβαρά ερμηνευτικά προβλήματα.¹⁷ Έτσι ενώ είναι αναμφίβολο ότι τελικός αποδέκτης αγαθών δεν μπορεί να θεωρηθεί ο έμπορος που τα αγοράζει για να τα μεταπωλήσει, θέμα γεννάται για το ποιος είναι ο τελικός αποδέκτης υπηρεσιών, οι οποίες προσφέρονται στον έμπορο ή επαγγελματία για την άσκηση της εμπορικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας (π.χ. ασφάλιση πυρός του καταστήματος του εμπόρου, leasing του εμπορικού εξοπλισμού από εταιρία χρηματοδοτικής μίσθωσης, δάνειο προς έμπορο κ.ο.κ.). Για την ταυτότητα του λόγου το ίδιο ζήτημα γεννάται και για τον έμπορο (ή επαγγελματία) – αποδέκτη αγαθών, τα οποία δεν μεταπωλούνται μεν, εντάσσονται όμως στην εμπορική του δραστηριότητα (π.χ. ταμειακή μηχανή ενός καταστήματος).

Γραμματική ερμηνεία του όρου «τελικός αποδέκτης» θα οδηγούσε στο πόρισμα ότι πράγματι σ' αυτήν την περίπτωση πρέπει να θεωρηθεί ο έμπορος

¹⁵ Λιακόπουλος, Γενικό Εμπορικό Δίκαιο, 5' Λιακόπουλος, «Εξελιξείς και προοπτικές του δικαίου της βιομηχανικής ιδιοκτησίας», ΔΕΕ 1995, 820 επ' Περάκη, «Η έννοια του καταναλωτή κατά τον ν. 2251/94», ΔΕΕ 1995, 32 επ. Γκούσκου, «Ζητήματα νομικής προστασίας καταναλωτών – πελατών Τραπεζών», ΔΕΕ 1997, 661 επ' Αλεξανδρίδου, Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, 39' Αλεξανδρίδου, «Ο Ν. 2251/94 για την προστασία του καταναλωτή. Ομοιότητες και διαφορές με το Ν. 1961/91. Σχέσεις με το Ν. 146/1914», Αρμ. 1996, 289.

¹⁶ Δελούκα – Ιγγλέση, Ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο του καταναλωτή, 56 επ' Περάκη, «Η έννοια του καταναλωτή κατά το ν. 2251/94», ΔΕΕ 1995, 32 επ.

¹⁷ Μέντης, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις.

(ή ο επαγγελματίας) τελικός αποδέκτης των υπηρεσιών, δεδομένου ότι δεν τις «μεταβιβάζει» περαιτέρω. Αντίθετα, ερμηνεία προσανατολισμένη στην οικονομική λειτουργία του όρου θα μπορούσε να θεμελιώσει την άποψη ότι ο έμπορος (επαγγελματίας) αποδέκτης υπηρεσιών σχετικών με την άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας δεν είναι ο τελικός αποδέκτης, αφού ουσιαστικά χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες για την παραγωγή αγαθών ή την προσφορά υπηρεσιών, που αυτός με την σειρά του προορίζει για τους πελάτες του.

Το αν λοιπόν ο συναλλασσόμενος με την τράπεζα θεωρείται καταναλωτής, σύμφωνα με το άρθρο 1 του ν. 2251/1994, και κατ' επέκταση τυγχάνει προστασίας είναι θέμα ερμηνευτικής προσέγγισης. Όσον αφορά το ζήτημα αυτό έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις που καταλήγουν, ανάλογα με τα ερμηνευτικά κριτήρια που υιοθετούν, σε διαφορετικές ερμηνείες του όρου. Σύμφωνα με μια άποψη¹⁸, που υιοθετεί την οικονομική, στενή ερμηνεία του νομοθετικού όρου «τελικός αποδέκτης», ως καταναλωτής νοείται κατ' αρχήν το νομικό ή φυσικό πρόσωπο (ακόμη και έμπορος) που αποκτά αγαθά ή υπηρεσίες για την κάλυψη μη επαγγελματικών αναγκών του, αφού μόνον σ' αυτή την περίπτωση είναι πράγματι τελικός αποδέκτης αυτών των αγαθών ή υπηρεσιών.

Μια δεύτερη άποψη¹⁹, θέτει ως κριτήριο οριοθέτησης και περιορισμού της έννοιας του καταναλωτή τον προστατευτικό σκοπό του νόμου, ήτοι η ανάγκη κατοχύρωσης της αρχής προστασίας του καταναλωτή στις περιπτώσεις όπου αυτός είναι στην ουσία αδύνατο συμβαλλόμενο μέρος. Έτσι προκειμένου να εφαρμοσθεί η ρύθμιση του ν. 2251/1994 για τους ΓΟΣ πρέπει να αναζητηθεί ο σκοπός που επιδιώκεται στη ρύθμιση του άρθρου 2 του νόμου και με βάση την τελολογική ερμηνεία της διάταξης θα προσδιοριστούν τα όρια προστασίας και η ανάγκη ρυθμιστικής επεμβάσεως, με κριτήριο την οποία θα αξιολογηθεί και θα ερμηνευτεί και η έννοια του καταναλωτή. Με άλλα λόγια, κατά την άποψη αυτή, η έννοια του καταναλωτή πρέπει να αποδίδεται υπό το φως του σκοπού της συγκεκριμένης διάταξης (εν

¹⁸ Μεντής, Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και εμπορικές συμβάσεις, 13.

¹⁹ Καράκωστας, Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών, 32 επ.

προκειμένου του άρθρου 2) με τελολογική και συστηματική ερμηνεία των άρθρων 1 και 2 του ν. 2251/1994. Η ανάγκη αποτροπής υπαγόρευσης καταχρηστικών όρων κατά το άρθρο 2 θα διαμορφώσει την έννοια του καταναλωτή του άρθρου 1, κατά τρόπο ώστε μόνο στις περιπτώσεις όπου υπαγορεύονται καταχρηστικοί όροι λόγω συναλλακτικής απειρίας και αδυναμίας να μπορούν να προστατεύουν οι αποδέκτες των ΓΟΣ ως καταναλωτές και να αποτρέπεται το ασυνεπές φαινόμενο κάθε τελικός αποδέκτης υπηρεσιών να είναι δυνατόν να θεωρηθεί καταναλωτής.

Η ratio της ρύθμισης του άρθρου 2 ν. 2251/1994 είναι η αποκατάσταση της συμβατικής ισορροπίας εξαιτίας της διατάραξης της δικαιοπρακτικής αυτοδιάθεσης που προκαλεί η διαπραγματευτική υπεροπλία του προμηθευτή – χρήστη των ΓΟΣ.

Ειδικά στο χώρο των τραπεζικών συναλλαγών, η ανάγκη προστασίας της συμβατικής ισορροπίας και διασφάλισης της δικαιοπρακτικής αυτοδιάθεσης των αντισυμβαλλομένων των τραπεζών είναι ιδιαίτερα έκδηλη λόγω της οικονομικής και οργανωτικής υπεροχής ή άλλως της εξουσιαστικής θέσης των τραπεζών οι οποίες κατά κανόνα επιβάλλουν μονομερώς στους ασθενέστερους αντισυμβαλλομένους²⁰ τους στη βάση του take it or leave it την κατάρτιση τυποποιημένων συμβάσεων με προδιατυπωμένους από τις ίδιες γενικούς όρους. Κατά συνέπεια, κατά την ίδια πάντα άποψη, βάσιμα υποστηρίζεται η άποψη ότι οι διατάξεις του άρθρου 2 ν. 2251/94 για τους ΓΟΣ εφαρμόζονται ευθέως²¹ ή κατ' αναλογία²² κατά τον έλεγχο των τραπεζικών ΓΟΣ και μάλιστα ανεξάρτητα από το εάν ο πελάτης συναλλάσσεται με την τράπεζα στο πλαίσιο της επαγγελματικής ή και της εμπορικής του ιδιότητας, αρκεί να χαρακτηρίζεται η συγκεκριμένη συναλλαγή από ανισομέρεια σε βάρος της διαπραγματευτικής δύναμης του πελάτη της τράπεζας.

Η έννοια του καταναλωτή κρίνεται κατά περίπτωση (in concreto) με γνώμονα τις βασικές αξιολογήσεις που οδήγησαν στην θέσπιση της υπό εφαρμογή διάταξης και με αναγωγή στα πραγματικά περιστατικά της

²⁰ Δωρής, «Η εξειδίκευση της καλής πίστης στο άρθρο 2 του ν. 2251/94 για την προστασία των καταναλωτών και η σημασία της στο κοινό αστικό δίκαιο» ΝοΒ 2000, 737.

²¹ Τριανταφυλλάκης, «Ζητήματα αστικής ευθύνης τραπεζών κατά την διενέργεια πληρωμών με μεταφορά κεφαλαίων», ΔΕΕ 1996, 578.

²² Λιακόπουλος, Γενικό Εμπορικό Δίκαιο, 39΄ Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο, 17.

συγκεκριμένης περίπτωσης.²³ Ως κριτήρια μπορούν να αξιοποιηθούν ο εξειδικευμένος χαρακτήρας της συναλλαγής, η οικονομική επιφάνεια του συναλλασσομένου αλλά και η υψηλή κατά την κοινή πείρα και τις αντιλήψεις των συναλλαγών, οικονομική αξία της υπό κρίση συναλλαγής που ενδεικνύει ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο είναι γνώστης του οικείου συναλλακτικού κύκλου και που δημιουργεί παρεπόμενη και απορρέουσα από την καλή πίστη υποχρέωση του συναλλασσομένου να ενημερωθεί από ειδικούς για τους όρους της σχετικής σύμβασης και για τους ενδεχόμενους κινδύνους, πράγμα που δεν μπορεί να απαιτηθεί από τον μετέχοντα σε καθημερινές συναλλαγές π.χ. στην έκδοση πιστωτικής κάρτας.

Ακόμη όμως και αν συγκεκριμένο πρόσωπο μπορεί εκ πρώτης όψεως να υπαχθεί στην έννοια του καταναλωτή, η επίκληση εκ μέρους του της σχετικής προστασίας μπορεί να αποκρουστεί με την ένσταση καταχρηστικής ασκήσεως δικαιώματος.²⁴ Ειδικότερα, η επίκληση της προστασίας είναι καταχρηστική, όταν δεν συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση ο σκοπός και η βάση της νομοθετικής αξιολόγησης που επέβαλαν την θέσπιση της προστατευτικής διάταξης²⁵ και δη όταν το πρόσωπο, εν όψει των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης, έχει εξειδικευθεί σε τέτοιο βαθμό σχετικά με τη συγκεκριμένη συναλλαγή ώστε να μπορεί να θεωρηθεί επαγγελματίας. Η γενική αρχή της απαγόρευσης καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος ισχύει κατ' αρχήν και για δικαιώματα που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο²⁶ καθώς η διάταξη της ΑΚ 281 καθιερώνει γενική αρχή του δικαίου η οποία είναι κοινή στο εσωτερικό δίκαιο των περισσότερων κρατών μελών.²⁷ Η εφαρμογή σε κάθε περίπτωση της ΑΚ 281 θα πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή και κατόπιν προσεκτικής στάθμισης όλων των περιστατικών της συγκεκριμένης περίπτωσης προκειμένου να αποφευχθεί η υπέρμετρη συρρίκνωση του πεδίου εφαρμογής του ν. 2251/94. Σημαντικό ρόλο στην ορθή στάθμιση των

²³ Καράκωστας, Προστασία καταναλωτή, 53.

²⁴ Καράκωστας, Προστασία καταναλωτή, 54· Σταθόπουλος σε Σταθόπουλο/Χιωτέλλη/Αυγουστιανάκη Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι, 41· Λιακόπουλο, «Εξελίξεις και προοπτικές του δικαίου της βιομηχανικής ιδιοκτησίας», ΔΕΕ 1995, 820 επ.

²⁵ Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο, 19.

²⁶ Έτσι έκρινε εμμέσως η απόφαση ΔΕΚ στην υπόθεση Παφίτης κατά Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδος, ΔΕΕ 1996, 383.

²⁷ Σημαντήρας, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 214-215.

συμφερόντων διαδραματίζει η *in concreto* εξειδίκευση της έννοιας του «προφανούς» της κατάχρησης²⁸ που αποτελεί, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, αυτοτελή προϋπόθεση εφαρμογής της ΑΚ 281.²⁹

Αναγόντας όλα τα παραπάνω στο πλαίσιο των τραπεζικών υπηρεσιών προκύπτει ότι³⁰ ως τελικός αποδέκτης τραπεζικής υπηρεσίας είναι δυνατόν να θεωρηθεί αβίαστα ο πελάτης της τράπεζας που καταρτίζει με αυτή σύμβαση για την εξυπηρέτηση προσωπικών και καθημερινών αναγκών π.χ. σύμβαση καταναλωτικού δανείου. Οι διατάξεις του ν. 2251/1994 είναι δηλαδή άμεσα εφαρμοστές στον τομέα του λεγόμενου «*retail banking*», όρος ο οποίος αποδίδεται στα Ελληνικά ως «τραπεζικές υπηρεσίες προς καταναλωτές» και περιλαμβάνει τις τραπεζικές συμβάσεις, που από τη φύση τους δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε επαγγελματίες για την άμεση ή έμμεση εξυπηρέτηση των επαγγελματικών του αναγκών αλλά προορίζονται για καταναλωτές με την ανωτέρω εκτεθείσα έννοια των «τελικών αποδεκτών».³¹

Το «*retail banking*» αφορά τραπεζικές υπηρεσίες, οι οποίες προσφέρονται κυρίως σε φυσικά πρόσωπα, αποτελούν συναλλαγές σχετικά μικρού ύψους και παρουσιάζουν σχετική ομοιομορφία, περιοδικότητα και επαναληπτικότητα. Στις υπηρεσίες αυτές εμπίπτουν οι καταθέσεις χρημάτων ή άλλων κινητών αξιών, οι πράξεις διενέργειας πληρωμών και μεταφοράς κεφαλαίων, η έκδοση και διαχείριση μέσων πληρωμής, πιστωτικών³² και χρεωστικών καρτών, ταξιδιωτικών και τραπεζικών επιταγών, η εκμίσθωση θυρίδων κλπ.

Μια τρίτη άποψη³³ ως προς την έννοια του καταναλωτή καταλήγει στην συγκεκριμενοποίηση της έννοιας έπειτα από οριοθέτηση αφενός της έννοιας του «τελικού αποδέκτη» αφετέρου της έννοιας «αγορά». Έτσι κατά το νόμο

²⁸ Βλ. ΕφΑθ 6131/1997, Αρμ. 2001, 1043 ΑΠ 1378/1989 ΕλλΔνη, 1992, 306· ΑΠ 624/1981 ΝοΒ 1982, 225.

²⁹ Μπαλής, Γενικά Αρχαία του Αστικού Δικαίου, 431· Παπαντωνίου, Γενικές αρχές του αστικού δικαίου, 223· Σημαντήρας, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 228 επ· Γεωργιάδης Απ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 233· ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλου άρθρο 281, αρ. 22.

³⁰ Καράκωστας, ΧρΙΔ/2003, 97 επ.

³¹ Δωρής, σχόλιο στην ΠΠρΑθ 3356/1997, ΝοΒ 1998, 845 επ· Καράκωστας, Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών, 2001, 30.

³² Η νομολογία παγίως εφαρμόζει το ν. 2251/1994 ως προς τον έλεγχο των ΓΟΣ που θέτουν οι τράπεζες στις συμβάσεις έκδοσης πιστωτικής κάρτας. Βλ. ΑΠ 1219/2001, ΧρΙΔ 2001, 517· ΑΠ 589/2001 ΧρΙΔ 2001, 432· ΑΠ 296/2001 ΧρΙΔ 2001, 435 και Μεντή, «Γενικοί Όροι τραπεζικών καταναλωτικών συμβάσεων» ΧρΙΔ 2001, 558 επ.

³³ Περάκης, «Η έννοια του καταναλωτή κατά το νέο νόμο 2251/1994», ΔΕΕ 1995, 32 επ.

για να είναι κάποιος καταναλωτής θα πρέπει να είναι ο «τελικός αποδέκτης» των προϊόντων ή υπηρεσιών. Ο περιορισμός ανήκει στη φύση του πράγματος: «καταναλωτής» δεν μπορεί να είναι και εκείνος που αποτελεί ενδιάμεσο κρίκο της εμπορικής αλυσίδας, όπως όταν αγοράζει το αγαθό για να το μεταπωλήσει, αυτούσιο ή μετά από επεξεργασία, ή με σκοπό να παραχωρήσει τη χρήση τους σε τρίτους. Το ίδιο θα συμβαίνει και με την αγορά πρώτων υλών, ανταλλακτικών, υλικών συσκευασίας ή συντηρήσεως και παρομοίων, που πρόκειται να διατεθούν σε τελικούς χρήστες. Θα πρόκειται δηλαδή συνήθως για στοιχεία του «κυκλοφορούντος» ενεργητικού, σε αντίθεση με τα πάγια, των οποίων τελικός αποδέκτης θα μπορεί να είναι και ο επαγγελματίας (π.χ. οδοντίατρος για τον εξοπλισμό του) ενδεχομένως μάλιστα και με πράξη αμφιμερώς εμπορική. Αντίθετα δύσκολη θα είναι η κρίση για τον «τελικό αποδέκτη» των υπηρεσιών. Εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι κάθε αποδέκτης υπηρεσιών θα είναι «τελικός», αφού η υπηρεσία, ως αγαθό, αναλώνεται με την παροχή του. Προσέχοντας όμως το σκοπό του νόμου δεν θα πρέπει να αποκλεισθούν υπηρεσίες, που παρέχονται σε κάποιο μη «τελικό» αποδέκτη για κάποιο απώτερο χρήστη.

Ο δεύτερος περιορισμός που θέτει ο ν. 2251/1994 είναι ότι το αντικείμενο της συναλλαγής (προϊόντα ή υπηρεσίες) θα πρέπει να «προσφέρεται στην αγορά». Δεν θα υπάρχει συνεπώς καταναλωτική σύμβαση όταν πρόκειται για αγαθά μη ευρισκόμενα στην αγορά (π.χ. κατασκευάζονται μόνον μετά από ατομική παραγγελία) ή είναι τόσο εξειδικευμένα, ώστε να μην έχουν δημιουργήσει «αγορά».

Σύμφωνα με την ίδια άποψη οι παραπάνω οριοθετήσεις δεν είναι επαρκείς για να περιορισθεί τελολογικά η έννοια του καταναλωτή, αφού την ιδιότητα του τελευταίου θα μπορεί να έχει π.χ. μια τράπεζα που αγοράζει μηχανές μέτρησης χαρτονομισμάτων. Έτσι η έννοια του καταναλωτή δεν μπορεί παρά να οριοθετηθεί και σε συσχέτισμό με την κατάχρηση δικαιώματος (ΑΚ 281).

Δύο βασικές παράμετροι, από τις οποίες θα εξαρτάται η προστασία του καταναλωτή, θα είναι αφενός η «διαπραγματευτική υπεροπλία» του προμηθευτή και αφετέρου η «απόσταση γνώσης» του καταναλωτή σε σχέση

με το αντικείμενο της συναλλαγής. Και η μεν πρώτη, όταν υπάρχει, αντιμετωπίζεται και με άλλες διατάξεις (π.χ. ΑΚ 179, 281) και βέβαια και με την νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή όταν, αντίστροφα, δεν υπάρχει αίρει το αίτημα ειδικής προστασίας. Σε μια τέτοια περίπτωση δεν υπάρχει ρυθμιστική ανάγκη και τυχόν επίκληση της προστασίας του καταναλωτή από τον ισχυρότερο «τελικό αποδέκτη» θα είναι καταχρηστική.³⁴ Για το δεύτερο κριτήριο (του κατά πόσο ο αγοραστής έχει επαρκείς γνώσεις σχετικά με το αντικείμενο της συναλλαγής) υπάρχει ενδιαφέρουσα γαλλική νομολογία. Χαρακτηριστική είναι η cass. 28-4-1987, που προσέδωσε την ιδιότητα του καταναλωτή σε εταιρία, διότι το πράγμα που αγόρασε (σύστημα συναγερμού) ήταν άσχετο με το αντικείμενο των εργασιών της (μεσιτεία ακινήτων), έτσι ώστε η εταιρία αυτή να βρίσκεται «στην ίδια κατάσταση άγνοιας, όπως οποιοσδήποτε άλλος καταναλωτής».

Σύμφωνα πάντα με την ίδια άποψη³⁵ και λαμβανομένου υπ' όψιν της παραπάνω σκέψεως καταλήγουμε σε μια νέα έννοια του «καταναλωτή» που δεν αποκλείει το σύνδεσμο της συναλλαγής με την επαγγελματική (και εμπορική ακόμη) ιδιότητα του υποκειμένου της. Έτσι η έννοια του καταναλωτή καλύπτει ένα φάσμα αξιών προστασίας συναλλαγών, όπου η επαγγελματική ιδιότητα του προμηθευόμενου αγαθά ή υπηρεσίες δεν αποκλείει την συμβατική ανισορροπία.

Στα ίδια συμπεράσματα ως προς την έννοια του καταναλωτή στο νόμο 2251/1994 καταλήγει και η άποψη³⁶ σύμφωνα με την οποία ουσιαστικό κριτήριο για την έννοια του καταναλωτή είναι η μη κατ' επάγγελμα ενασχόληση του λήπτη του αγαθού με τις ειδικές συναλλαγές στις οποίες ανήκει η προμήθεια αγαθού. Με άλλα λόγια, κατά την άποψη αυτή, το ουσιαστικό κριτήριο είναι η ερασιτεχνική ιδιότητα του αποδέκτη ως προς τη συγκεκριμένη συναλλαγή.

³⁴ Καράση, Γενικοί Όροι Συναλλαγών – Δικαστικός έλεγχος: με μία εισαγωγική ρύθμιση των ν.1961 και 2000/1991,1992.

³⁵ Περάκης, «Η έννοια του καταναλωτή κατά το νέο νόμο 2251/1994», ΔΕΕ 1995, 32

³⁶ Σταθόπουλος, Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι, Σταθόπουλος/Χιωτέλλης/Αυγουστιανάκης, 40

Τέλος υποστηρίζεται και η άποψη της αναλογικής εφαρμογής³⁷ του ν. 2251/1994 επί τραπεζικών συμβάσεων σύμφωνα με την οποία ανάγκη προστασίας έχουν κατά κανόνα και οι πελάτες τραπεζών, ανεξάρτητα από την ιδιότητά τους, αφού έναντι της οικονομικής συνήθως ισχύος και του έμπειρου επαγγελματισμού των τραπεζών, έχουν να αντιτάξουν ανίσχυρη συνήθως οικονομική θέση και απειρία. Εξαιρέση θα αποτελούν μόνον εκείνες οι περιπτώσεις όπου διαγιγνώσκεται εξισορροπημένη οικονομική και διαπραγματευτική ισχύς του αντισυμβαλλόμενου πελάτη, ο οποίος τότε, κατά την ΑΚ 281, δεν μπορεί να τύχει της ίδιας προστασίας του νόμου.

³⁷ Ψυχομάνης, Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, 19· Λιακόπουλος, Γενικό εμπορικό δίκαιο, 31

IV. Η ΔΙΑΤΑΡΑΞΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΩΣ RATIO LEGIS ΤΗΣ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΓΟΣ.

Η νομική φύση καθώς και η λειτουργία των ΓΟΣ, ότι δηλαδή, ενώ οι ΓΟΣ αποτελούν πράγματι συμβατικούς όρους, εν τούτοις, κοινωνικοτυπικά ορώμενοι, δεν είναι προϊόν της ελεύθερης δικαιοπρακτικής αποφάσεως του υποβαλλόμενου στη ρύθμιση του πελάτη³⁸, αποτέλεσε το νομοθετικό λόγο της αναγνώρισης της προστασίας του αποδέκτη των ΓΟΣ. Συγκεκριμένα με τη χρησιμοποίηση των ΓΟΣ στην κατάρτιση των συμβάσεων σκοπείται μεν προεχόντως η διασφάλιση της ορθολογικής λειτουργίας της συμβατικής ανταλλαγής των αγαθών και υπηρεσιών μέσω της τυποποίησης του περιεχομένου της συμβάσεως, συγχρόνως όμως επιδιώκεται και η μετακύλιση συμβατικών κινδύνων, που κανονικά θα έπρεπε να φέρει η επιχείρηση, στον διαπραγματευτικά ασθενέστερο αντισυμβαλλόμενο της. Εντεύθεν και η ανάγκη για θέσπιση ενός μηχανισμού δικαστικού ελέγχου των ΓΟΣ προς τον σκοπό της προστασίας του καταναλωτικού κοινού από τον κίνδυνο καταχρήσεων που ενυπάρχει στη σύναψη συμβάσεων με χρησιμοποίηση ΓΟΣ.³⁹

Και είναι πράγματι διαπραγματευτικά ασθενέστερος, σε σχέση με την επιχείρηση που θέτει τους ΓΟΣ, ο υποβαλλόμενος σ' αυτούς πελάτης της. Ο λόγος δε που προκαλεί τη διαπραγματευτική του μειονεξία και δικαιολογεί την κρίση περί διαταραγμένης εν προκειμένω δικαιοπρακτικής του αποφάσεως – με συνέπεια και την αδυναμία του να επιτύχει μια πραγματικά αυτόνομη διαμόρφωση του περιεχομένου της σκοπούμενης συμβάσεως – θα πρέπει να αναζητηθεί προεχόντως στη διανοητική – οργανωτική ανωτερότητα της επιχείρησης που θέτει τους ΓΟΣ. Την κρείσσονα διαπραγματευτική θέση προσπορίζει στην επιχείρηση η ίδια η νομική – τεχνική φύση των ΓΟΣ και ειδικότερα το στοιχείο της μονομερούς προδιατυπώσεως τους. Διότι, ενώ η ίδια η επιχείρηση έχει σταθμίσει – κατά το στάδιο της προδιατυπώσεως των ΓΟΣ και με τη βοήθεια του νομικού της επιτελείου – κάθε λεπτομέρεια του

³⁸ Παπανικολάου, Περί των ορίων της προστατευτικής παρέμβασης του δικαστή στη σύμβαση, 191.

³⁹ Παπανικολάου, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 376.

περιεχομένου τους, το ίδιο δεν συμβαίνει και με τον υποβαλλόμενο σ' αυτούς αντισυμβαλλόμενο της. Αυτός καθίσταται διαπραγματευτικά κατώτερος, διότι κοινωνικοτυπικά είναι αδύνατον να συλλάβει και να εκτιμήσει την εισαγόμενη με τους ΓΟΣ ρύθμιση.⁴⁰

Τη διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας, λοιπόν, προκαλεί το πραγματικό γεγονός της εκμετάλλευσης από τον χρήστη της αδυναμίας του αντισυμβαλλομένου του να εκτιμήσει το νόημα και τις συνέπειες των προδιατυπωμένων ρητρών, για τις οποίες του ζητείται η συγκατάθεση του μόνο σε σχέση με την ισχύ τους και όχι με το περιεχόμενό τους. Η αδυναμία αυτή αποτελεί συνέπεια της μειονεκτικής θέσης του καταναλωτή από πλευράς γνώσεων και εμπειρίας, της υπεροχής του χρήστη όσον αφορά την υποδομή και οργάνωση, και το απομακρυσμένο των προκείμενων όρων από τη σκέψη του καταναλωτή κατά την κατάρτιση της σύμβασης, ιδιαίτερα όταν αυτοί αφορούν το ενδεχόμενο της ανώμαλης εξέλιξης της συναλλαγής. Έτσι ο αποδέκτης των ΓΟΣ επαφίεται στο κύρος που εμπνέει η αντισυμβαλλόμενη του επιχείρηση και προσυπογράφει όρους που δεν του έχουν γίνει κατανοητοί ή ακόμη και αντιληπτοί.⁴¹

Από τη σκοπιά αυτή εξηγείται εύκολα γιατί εδώ πρόκειται για μια «δομικής φύσεως» συμβατική ανισότητα. Διαπραγματευτικά κατώτερος καθίσταται κάθε ενδιαφερόμενος που υποβάλλεται στη ρύθμιση των ΓΟΣ, ανεξάρτητα από τη μόρφωση, την πείρα του στις συναλλαγές και γενικά τις προσωπικές του ιδιότητες. Ακόμη και στην περίπτωση που ο υποβαλλόμενος στους ΓΟΣ της επιχείρησης είναι έμπορος, το ζήτημα της ανάγκης μιας ιδιαίτερης δικαστικής προστασίας του ανακύπτει, τουλάχιστον όταν πρόκειται για μικροεπιχειρηματία, ο οποίος δεν διαθέτει την απαραίτητη οργάνωση που θα του παρείχε ίσως τη δυνατότητα κάποιος αξιόσιμης αντίδρασης στον κίνδυνο της καταχρηστικής εκ μέρους της επιχείρησης χρησιμοποίησης των ΓΟΣ.⁴²

Ούτε μπορεί να αξιωθεί περαιτέρω, από τον ενδιαφερόμενο να καταρτίσει μια σύμβαση που περιέχει ΓΟΣ, να απευθυνθεί σε άλλη επιχείρηση,

⁴⁰ Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, 377.

⁴¹ Δέλλιος, Προστασία του καταναλωτή και σύστημα ιδιωτικού δικαίου, 93.

⁴² Παπανικολάου, Περί των ορίων της προστατευτικής παρέμβασης του δικαστή στη σύμβαση, 191.

απ' όπου θα μπορούσε ίσως να προμηθευτεί το ίδιο αγαθό με καλύτερους συμβατικούς όρους. Και αυτό όχι επειδή είναι αδιανόητη η ύπαρξη ανταγωνιστικών ΓΟΣ αλλά διότι μια τέτοια δυνατότητα προϋποθέτει ότι ο ενδιαφερόμενος γνωρίζει επακριβώς το περιεχόμενο των προτεινόμενων από τη συγκεκριμένη επιχείρηση ΓΟΣ και ότι μάλιστα είναι σε θέση να το συγκρίνει με το περιεχόμενο άλλων ΓΟΣ που προσφέρουν ομοειδής επιχειρήσεις. Τέτοιο πράγμα όμως είναι φανερό ότι κοινωνικοτυπικά δεν μπορεί να αξιωθεί από τον μέσο συναλλασσόμενο.

Γι' αυτό και γίνεται ευρύτατα δεκτό ότι εφόσον η επιχείρηση εξαρτά τη σύναψη της σκοπούμενης σύμβασης από την *in toto* αποδοχή των προσφερόμενων από αυτή ΓΟΣ, η σύζευξη αυτή προκαλεί το φαινόμενο της παθολογίας της ελεύθερης συμβατικής επιλογής καθώς περαιτέρω η έννομη τάξη δεν αξιώνει από τον καταναλωτή να παραιτηθεί από την κατάρτιση της σκοπούμενης σύμβασης. Από την σκοπιά πλέον αυτή είναι ευεξήγητο γιατί το πρόβλημα του δικαστικού ελέγχου των ΓΟΣ ανακύπτει ανεξάρτητα από το οικονομικό μέγεθος και την τυχόν δεσπόζουσα θέση της επιχείρησης που τους θέτει στην σχετική αγορά και ανεξάρτητα από τη φύση της ικανοποιητέας, με την απόκτηση του προσφερόμενου από αυτήν αγαθού, βιοτικής ανάγκης του καταναλωτή.⁴³ Κατά κανόνα βέβαια η επιχείρηση που θέτει τους ΓΟΣ θα είναι οικονομικά ισχυρότερη σε σχέση με τον πελάτη της, αυτό όμως δεν αποτελεί αυτοτελή προϋπόθεση για την κατάφαση της συνδρομής του φαινομένου της παθολογίας της δικαιοπρακτικής απόφασης που ανοίγει τον δρόμο για δικαστικό έλεγχο των ΓΟΣ.

⁴³ Παπανικολάου, Περί των ορίων της προστατευτικής παρέμβασης του δικαστή στη σύμβαση, 227 επ.

V. Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΓΟΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ Ν. 2251/1994

Ο Έλληνας νομοθέτης τόσο με τον ν. 1961/1991 όσο και με τον νεώτερο 2251/94 ρύθμισε για πρώτη φορά όχι αποσπασματικά, όπως μέχρι τότε συνέβαινε με τις αποσπασματικές ρυθμίσεις του ΑΚ, αλλά συστηματικά⁴⁴ και συνολικά τα σχετικά με την προστασία του καταναλωτή ο οποίος ως διαπραγματευτικά αδύναμος συμβαλλόμενος αναγκάζεται να συμβληθεί στα πλαίσια των σύγχρονων μαζικών συναλλαγών, χωρίς διαπραγμάτευση τους επιβαλλόμενους από την αντισυμβαλλόμενη επιχείρηση ΓΟΣ. Στόχος του νομοθέτη είναι η προστασία του καταναλωτή από τον κίνδυνο επιβολής ανεπιεικών σε βάρος του ΓΟΣ, κίνδυνο τον οποίο ο νομοθέτης αντιλαμβάνεται τόσο ως κίνδυνο κατά το στάδιο ένταξης των μονομερώς προδιατυπωμένων από την επιχείρηση ΓΟΣ στη συμβατική ρύθμιση, όσο και ως κίνδυνο από το ίδιο το περιεχόμενο των ΓΟΣ αυτών. Οι κίνδυνοι αυτοί αντιμετωπίζονται στον ν. 2251/94 τόσο σε επίπεδο ένταξης όσο και ερμηνείας και σε επίπεδο ελέγχου του κύρους τους με βάση το περιεχόμενό τους. Θεμελιώδες αξιολογικό κριτήριο, το οποίο χρησιμοποιεί ο νομοθέτης στο άρθρο 2 του νόμου αυτού αναφορικά με την ένταξη (§§ 1,2,3) την ερμηνεία (§ 5) και τον έλεγχο του κύρους των ΓΟΣ (§§ 6,7,8) είναι το κριτήριο της καλής πίστης.

Ο έλεγχος των ΓΟΣ διαρθρώνεται σε τρία στάδια που λογικά και λειτουργικά διακρίνονται αυστηρά μεταξύ τους. Προηγείται ο έλεγχος της ένταξης των ΓΟΣ στο περιεχόμενο της σύμβασης, έπεται η ερμηνεία τους και τέλος ακολουθεί ο ανοικτός έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ.

⁴⁴ Δωρή, «Η εξειδίκευση της καλής πίστης στο άρθρο 2 ν. 2251/94 για την προστασία των καταναλωτών και η σημασία της στο κοινό δίκαιο», ΝοΒ 2000, 743 επ.

1. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΓΟΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΑΣΗ

Το πρώτο επίπεδο ελέγχου των τραπεζικών ΓΟΣ αφορά τον έλεγχο εντάξεως τους στη σύμβαση. Οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την είσοδο των τραπεζικών ΓΟΣ στη σύμβαση συμπίπτουν με εκείνες που απαιτούνται κατά τα γενικώς ισχύοντα για τους όρους των συναλλαγών που καθίστανται περιεχόμενο οποιασδήποτε σύμβασης. Η ένταξη των ΓΟΣ στη σύμβαση προϋποθέτει κατ' αρχήν συμφωνία των μερών (συμφωνία ένταξης ή ενσωμάτωσης) προϋπόθεση που δεν μνημονεύεται στο άρθρο 2 ν.2251/1994, προκύπτει όμως από τις γενικές διατάξεις (ΑΚ 185 επ.) και είναι σύμφυτη με την έννοια των ΓΟΣ.⁴⁵ Η συμφωνία αυτή προϋποθέτει την πρόταση (ΑΚ 185), την αποδοχή (ΑΚ 189 επ.) και τη συμφωνία των μερών (ΑΚ 195-196) κατά τις γενικές διατάξεις του ΑΚ. Η συμφωνία, ως σύμπτωση δηλώσεως βουλήσεως, αναλύεται σε πρόταση και αποδοχή σχετικά με την ισχύ των ΓΟΣ (take it or leave it) και όχι σχετικά με το περιεχόμενο των κατ' ιδίαν όρων. Η διαμόρφωση του περιεχομένου της εν προκειμένω σύμβασης με τη χρησιμοποίηση προδιατυπωμένων ΓΟΣ συνιστά απόκλιση από το γενικό κανόνα σύμφωνα με τον οποίο η σύμβαση καταρτίζεται μετά από διαπραγματεύσεις εφ' όλης της συμβατικής ύλης και μόλις περιέλθει η δήλωση αποδοχής εφ' όλων των σημείων της προτάσεως σε αυτόν που πρότεινε τη σύναψη της (ΑΚ 192). Η ιδιαιτερότητα των συμβάσεων που περιέχουν προδιατυπωμένους όρους έγκειται στο ότι ο ασθενέστερος συμβαλλόμενος (δηλ. κατά κανόνα ο πελάτης της τράπεζας) παραιτείται εν τοις πράγμασι από τη διαπραγμάτευση του περιεχομένου των ΓΟΣ και του απομένει μόνο η ελευθερία λήψης της απόφασης για τη σύναψη ή την άρνηση σύναψης της συμβάσεως χωρίς δηλαδή να έχει δυνατότητα να συνδιαμορφώσει τους όρους της προτεινόμενης από τον αντισυμβαλλόμενο του συμβατικής ρύθμισης. Αντικείμενο της δηλώσεως βούλησης του πελάτη της τράπεζας είναι μόνον η ισχύς και η ενσωμάτωση των ΓΟΣ ως σύνολο (in toto) στο corpus της σύμβασης και δεν απαιτείται να αφορά καθένα από τους προτεινόμενους όρους ξεχωριστά.

⁴⁵ Δελούκας, Γενικοί Όροι Συναλλαγών, 205.

Προκειμένου, λοιπόν να διασφαλιστεί ένα *minimum* δικαιοπρακτικής αυτοδιάθεσης για τον ασθενέστερο των συμβαλλομένων, θα πρέπει για την κατάφαση της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση, σύμφωνα με το άρθρο 2 § 1-3 ν.2251/94, να συντρέχουν και ορισμένες επιπρόσθετες ειδικές προϋποθέσεις.⁴⁶

Σύμφωνα με το άρθρο 2 § 1 ν.2251/1994 οι ΓΟΣ «δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή αν κατά την κατάρτιση της σύμβασης τους αγνοούσε ανυπαίτια και ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξη τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους». Μολονότι η «ανυπαίτια άγνοια» του καταναλωτή εμφανίζεται κατά τη διατύπωση του νόμου ως αυτοτελής προϋπόθεση σε σχέση με τις προϋποθέσεις που αφορούν τον προμηθευτή εν τούτοις συνδέεται στενά μ' αυτές : η ενδεχόμενη άγνοια του καταναλωτή ως προς τους ΓΟΣ θα είναι ανυπαίτια αν «ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξη τους ή του στέρησε τη δυνατότητα να λάβει, πραγματική γνώση του περιεχομένου τους». Αντίστροφα αν ο προμηθευτής υπέδειξε στον καταναλωτή την ύπαρξη των ΓΟΣ ή του εξασφάλισε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους, τότε ενδεχόμενη άγνοια του καταναλωτή θα πρέπει να θεωρηθεί υπαίτια. Όπως προκύπτει από τη διατύπωση του νόμου, για τη δεσμευτικότητα των ΓΟΣ αρκεί κατά την κατάρτιση της σύμβασης είτε ο καταναλωτής να τους γνώριζε ή υπαίτια να τους αγνοούσε⁴⁷ είτε ο προμηθευτής να υπέδειξε στον καταναλωτή την ύπαρξή τους και να του εξασφάλισε τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους.⁴⁸

Κατά την έννοια του ν. 2251/1994, ο προμηθευτής (εν προκειμένω η Τράπεζα) οφείλει να προβεί σε ρητή επισήμανση προς τον καταναλωτή (δηλ. τον πελάτη της τράπεζας) ότι η σύμβαση πρέπει να καταρτιστεί υπό τους προτεινόμενους όρους.⁴⁹ Ρητή επισήμανση σημαίνει ρητή παραπομπή. Η υπόδειξη πρέπει να γίνει το αργότερο μέχρι την κατάρτιση της σύμβασης, δεδομένου ότι μεταγενέστερη υπόδειξη δεν αναπληρώνει τη σχετική

⁴⁶ Καράκωστας, Γενικοί Όροι των Τραπεζικών Συναλλαγών, 36 επ.

⁴⁷ Αυγουστιανάκης σε Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι, Σταθόπουλος/Χιωτέλης/Αυγουστιανάκης, 92 επ.

⁴⁸ πρβλ. και Παπανικολάου, Πρκτ. Α' Συνεδρ. Ελλ. Αστικολόγων, σ. 187 σημ. 61 όπου επικρίνεται η αναγωγή του στοιχείου της υπαίτιας άγνοιας της ύπαρξης των ΓΟΣ σε προϋπόθεση ένταξης τους στη σύμβαση.

⁴⁹ Πολ. Πρωτ. Αθ. 3229/1996, Ελλ. Δνη 1998, 940 επ.

παράλειψη (βλ. άρθρο 2 § 1 ν. 2251/1994) εκτός αν επακολουθήσει σχετική αναπλήρωση της σύμβασης. Όσον αφορά τον τύπο της υπόδειξης η διάταξη του άρθρου 2 § 3 (εκτύπωση των ΓΟΣ σε εμφανές μέρος του εγγράφου της σύμβασης) έχει την έννοια ότι, εφόσον υπάρχει έγγραφη σύμβαση, τότε η υπόδειξη των ΓΟΣ πρέπει να είναι και αυτή έγγραφη.⁵⁰ Όσον αφορά το βάρος απόδειξης για την υπόδειξη των ΓΟΣ και για το ότι δόθηκε στον καταναλωτή η δυνατότητα να λάβει γνώση των ΓΟΣ το φέρει ο προμηθευτής, ο οποίος, άλλωστε, και κατά τις γενικές διατάξεις, οφείλει να αποδείξει τη σύναψη της σύμβασης ενσωμάτωσης.⁵¹

Επιπλέον της υπόδειξης, απαιτείται η παροχή στον πελάτη της τράπεζας της δυνατότητας αξιόσιμης (δηλ. χωρίς σοβαρή δυσκολία) γνώσης του συγκεκριμένου περιεχομένου των ΓΟΣ. Στη δε εξασφάλιση της δυνατότητας αξιόσιμης γνώσης του περιεχομένου των ΓΟΣ αποσκοπούν οι διατάξεις του άρθρου 2 § 2-3 ν. 2251/1994 που αφορούν την διατύπωση και εκτύπωση των ΓΟΣ οι οποίες ταυτόχρονα συνιστούν και εξειδικεύσεις της γενικής ρήτρας της καλής πίστης : κατά πρώτον, γενικοί όροι που καταρτίζονται στην Ελλάδα διατυπώνονται στην Ελληνική γλώσσα εκτός αν πρόκειται για ΓΟΣ διεθνών συναλλαγών και κατά δεύτερον, οι όροι αυτοί, όταν είναι έντυποι, όπως συμβαίνει ως επί το πλείστον στο πεδίο των τραπεζικών συμβάσεων, εκτυπώνονται ευανάγνωστα σε εμφανές σημείο του εγγράφου της σύμβασης.

Ένα ζήτημα που ανακύπτει και αφορά τη συναλλακτική πραγματικότητα στο πλαίσιο των τραπεζικών σχέσεων είναι το στοιχείο της αλλοδαπότητας. Η γερμανική θεωρία⁵² έχει προβληματιστεί σχετικά με τη γλώσσα διατύπωσης των ΓΟΣ και θεωρεί ουσιώδες μεταξύ άλλων και το στοιχείο του κύκλου δράσεως, το κατά πόσο πιθανή και συχνή είναι η συναλλαγή του συντάκτη των ΓΟΣ με αλλοδαπούς. Τα πιστωτικά ιδρύματα επειδή διατηρούν ευρύ κύκλο συναλλασσομένων διαφόρων εθνικοτήτων οφείλουν να φροντίζουν ώστε ο συμβαλλόμενος να κατανοεί πλήρως το περιεχόμενο της σύμβασης, είτε χρησιμοποιώντας διεθνή γλώσσα, είτε λόγω των ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης περίπτωσης αξιοποιώντας τις

⁵⁰ Γεωργακόπουλος, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, τ2. τευχ.2, 16.

⁵¹ Βλ. ΕφΑθ. 5922/86, Ελλ.Δνη. 1987, 1056.

⁵² Λαδάς, «Το γλωσσικό ζήτημα των ΓΟΣ», ΔΕΕ 1996, 909

μεταφραστικές μεθόδους της σύγχρονης τεχνολογίας. Τα διεθνή συναλλακτικά ήθη και η καλή πίστη επιβάλλουν στον χρήστη να μεταγλωττίζει τους ΓΟΣ στη γλώσσα της κύριας σύμβασης εκτός από τις περιπτώσεις που οι ΓΟΣ είτε αποτελούν όρους διεθνών συμβάσεων που είναι διατυπωμένες σε διεθνή γλώσσα είτε όταν λόγω των συνθηκών και της φύσεως της σύμβασης, η εκ μέρους του χρήστη αξίωση γνώσης άλλης γλώσσας δεν είναι αντίθετη στην καλή πίστη. Το επιχείρημα ότι ο συντάκτης των ΓΟΣ όταν πρόκειται για αλλοδαπούς που διαμένουν μόνιμα στη χώρα του αναμένει όπως αυτοί γνωρίζουν τη γλώσσα ή απαιτεί να χρησιμοποιούν μεταφραστή με έρεισμα μεταξύ άλλων και τη γραμματική διατύπωση του ν. 2251/1994 για ΓΟΣ διατυπωμένους στην Ελληνική γλώσσα, είναι αντίθετο προς την αρχή προστασίας των καταναλωτών σύμφωνα με την οποία η γνώση των ΓΟΣ έχει ως αυτονόητη προϋπόθεση τη γλωσσική προσέγγιση και κατανόησή τους.

Εφόσον συντρέχουν οι ανωτέρω εκτεθείσες γενικές και ειδικές προϋποθέσεις οι ΓΟΣ καθίστανται περιεχόμενο της σύμβασης και ρυθμίζουν τις σχέσεις των μερών. Ενόψει της νομικής φύσης των ΓΟΣ ως συμβατικών όρων, κατά την κρατούσα άποψη, η ενέργεια της ένταξης είναι δυνατόν να επεκταθεί και έναντι τρίτων, είτε στο πλαίσιο των κανόνων της σύμβασης υπέρ τρίτου (ΑΚ 410 επ.) ή της σύμβασης με προστατευτική ενέργεια υπέρ τρίτου.

Αντιθέτως, η μη συνδρομή των γενικών προϋποθέσεων για την είσοδο της συμφωνίας ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση ή των ειδικών διατάξεων για τη δεσμευτικότητά τους έχει ως συνέπεια ότι οι ΓΟΣ δεν αποτελούν ως προς τον αντισυμβαλλόμενο του χρήστη τμήμα του περιεχομένου της σύμβασης.

Από το γράμμα του άρθρου 2 § 1 ν. 2251/1994 σύμφωνα με το οποίο οι ΓΟΣ «δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή» σε συνδυασμό με το σκοπό του νόμου και την αρχή προστασίας του καταναλωτή (προστασία των ατομικών και συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών) συνάγεται ότι οι ΓΟΣ, στην περίπτωση αυτή, είναι ανίσχυροι υπέρ του καταναλωτή (σχετική ανενέργεια υπέρ του καταναλωτή). Επομένως μόνον ο πελάτης της τράπεζας μπορεί να

επικαλεστεί την έλλειψη δεσμευτικότητας των ΓΟΣ και όχι η τράπεζα έναντι αυτού.⁵³

⁵³ Καράκωστας, Γενικοί Όροι των Τραπεζικών Συναλλαγών, 39 επ.· Αυγουστιανάκης σε Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι, Σταθόπουλος/Χιωτέλλης/Αυγουστιανάκης, 95 επ.

2. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

Οι γενικοί όροι οι οποίοι έχουν ήδη ενσωματωθεί στην καταναλωτική σύμβαση, εν προκειμένω στην τραπεζική σύμβαση, υπόκεινται σε μια δεύτερη βαθμίδα ελέγχου προκειμένου να διακριβωθεί το ακριβές τους νόημα. Πρόκειται για τον έλεγχο μέσω της ερμηνείας των γενικών όρων της σύμβασης. Προς τον σκοπό αυτό τόσο ο προγενέστερος και ήδη καταργηθείς ν. 1961/1991 όσο και ο ισχύον ν. 2251/1994 όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 10 § 24 ν. 2741/1999 περιέλαβαν ειδικούς ερμηνευτικούς κανόνες αποδίδοντας ισχύ νόμου σε ερμηνευτικές αρχές που είχαν διαπλαστεί από την παλαιότερη νομολογία και επιστήμη. Παράλληλα κατά την ερμηνεία των ΓΟΣ τυγχάνουν εφαρμογής (σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση) και οι ερμηνευτικοί κανόνες των δικαιопραξιών του Αστικού Κώδικα (άρθρα 200, 173). Ωστόσο υποστηρίζεται⁵⁴ ότι η ουσιαστική προσφορότητα της ερμηνείας ως μέσου αποτροπής των καταχρήσεων ή υπερβάσεων της συμβατικής ελευθερίας στο πεδίο των ΓΟΣ είναι περιορισμένη διότι, κατά την κρατούσα άποψη, σε ερμηνεία υπόκεινται μόνον οι ασαφείς ή πολυσήμαντοι όροι, πράγμα που κατά κανόνα δεν θα συμβαίνει χάρη στη σχετική επιμέλεια και γνώση του νομικού επιτελείου του χρήστη των ΓΟΣ.

Κατά την κρατούσα άποψη, τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία, οι ΓΟΣ ερμηνεύονται όπως οι δηλώσεις βουλήσεως, που απευθύνονται σε ευρύ και απροσδιόριστο κύκλο προσώπων, δηλαδή αναζητάται το αντικειμενικό τους νόημα το οποίο ανιχνεύεται με βάση την ΑΚ 200.⁵⁵ Η διάταξη αυτή εισάγει ως κύριο ερμηνευτικό κριτήριο την αντικειμενική καλή πίστη, η οποία εξειδικεύεται αφού ληφθούν υπ' όψιν και τα συναλλακτικά ήθη. Με βάση την ΑΚ 200 κατά την ερμηνεία των ΓΟΣ θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν ο ορίζοντας αντίληψης του μέσου εκπροσώπου του συναλλακτικού κύκλου στον οποίο απευθύνονται οι γενικοί όροι του συγκεκριμένου χρήστη ενώ η

⁵⁴ Παπανικολάου, Περί των ορίων της προστατευτικής παρέμβασης του δικαστή στη σύμβαση, 368 επ.

⁵⁵ Σταθόπουλος, σε ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλο, άρθρο 200 αρ. 5.

δυνατότητα κατανοήσεως του συγκεκριμένου αντισυμβαλλόμενου που υποβάλλεται στους ΓΟΣ θεωρείται μη ουσιώδες για την ερμηνεία στοιχείο.

Κατά την ερμηνεία των ΓΟΣ εκτός από την ΑΚ 200 εφαρμόζεται και η ΑΚ 173, σύμφωνα με την οποία «κατά την ερμηνεία της δήλωσης βούλησης αναζητείται η αληθινή βούληση χωρίς προσήλωση στις λέξεις» (υποκειμενικό κριτήριο ερμηνείας). Ωστόσο, στο χώρο των τραπεζικών συναλλαγών το υποκειμενικό κριτήριο ερμηνείας έχει πολύ περιορισμένο πεδίο εφαρμογής σε αντίθεση με τα αντικειμενικά κριτήρια της ΑΚ 200. Αυτό συμβαίνει διότι στις τραπεζικές συναλλαγές οι καταρτιζόμενες συμβάσεις έχουν τη μορφή συμβάσεων προσχώρησης και εμπεριέχουν προδιατυπωμένους και ομοιόμορφους όρους, επομένως λείπει το στοιχείο της διαπραγμάτευσης των υπό ένταξη όρων. Κατά συνέπεια οι προτεινόμενοι ΓΟΣ δεν αντανακλούν την αληθινή βούληση του πελάτη της τράπεζας.

Επιπλέον, η ίδια η ρυθμιστική λειτουργία που επιτελούν οι ΓΟΣ προκρίνει το κριτήριο της αντικειμενικής ερμηνείας τους. Σκοπός της χρήσης των ΓΟΣ από την τράπεζα είναι να διευκολυνθεί η τυποποίηση και η ομοιόμορφη εκπλήρωση όλων των συμβάσεων που συνάπτει με τους πελάτες της. Ο σκοπός αυτός μπορεί να εκπληρωθεί μόνον εάν οι ΓΟΣ ερμηνεύονται κατά τον ίδιο τρόπο έναντι όλων των πελατών προς τους οποίους απευθύνονται. Η αντικειμενική ερμηνεία, συνεπώς, συντείνει στην εκπλήρωση του σκοπού των ΓΟΣ.⁵⁶

Πέραν των ερμηνευτικών κανόνων που προβλέπονται από τον Αστικό Κώδικα η ιδιομορφία των ΓΟΣ και η ανάγκη αυξημένης προστασίας του υποβαλλόμενου σ' αυτούς μέρους οδήγησαν στην διάπλαση ειδικών ερμηνευτικών κανόνων στα πλαίσια του ν. 2251/1994 οι οποίοι απηχούν νομολογικά ήδη διαπλασμένες, σε διεθνές επίπεδο, γενικές αρχές. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι : i) ο κανόνας ότι οι ιδιαίτερες (ατομικές) συμφωνίες προηγούνται των ΓΟΣ και ii) ο κανόνας ότι οι ασαφείς ρήτρες ερμηνεύονται μονομερώς σε βάρος του χρήστη. Ειδικότερα :

⁵⁶ Καράκωστας, Γενικοί Όροι των Τραπεζικών Συναλλαγών, 48 επ.

i) Ο κανόνας της επικρατήσεως της ατομικής συμφωνίας (αρ. 2 § 4)

Σύμφωνα με τη διάταξη του αρ. 2 § 4 ν. 2251/1994 «όροι που συμφωνήθηκαν ύστερα από διαπραγμάτευση μεταξύ των συμβαλλομένων (ειδικοί όροι) είναι επικρατέστεροι από τους αντίστοιχους γενικούς όρους». Ωστόσο⁵⁷ ο κανόνας αυτός αφορά περισσότερο στην προβληματική της «εντάξεως» των ΓΟΣ στο περιεχόμενο της σύμβασης και δεν κατευθύνει, τουλάχιστον άμεσα, προς κάποιο συγκεκριμένο ερμηνευτικό αποτέλεσμα, και δη προς την κατεύθυνση της εύνοιας προς τον καταναλωτή.

Όσον αφορά την εφαρμογή του κανόνα αυτού, αυτή προϋποθέτει πέρα από την ύπαρξη *in concreto* έγκυρης ατομικής συμφωνίας και την ένταξη των ΓΟΣ στο περιεχόμενο της σχετικής σύμβασης περαιτέρω δε ότι έχει προηγηθεί ερμηνεία τόσο αυτών όσο και της ατομικής συμφωνίας, η οποία έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι μεταξύ αυτών υπάρχει κάποια αντίφαση, η οποία είναι ανάγκη να αρθεί.

Στον ν. 2251/1994 δεν τίθεται ως προϋπόθεση της υπερισχύσεως της ατομικής συμφωνίας έναντι των ΓΟΣ το να είναι αυτή ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή⁵⁸, προϋπόθεση που ρητά προβλεπόταν στην αντίστοιχη ρύθμιση του προϊσχύσαντος νόμου 1961/1991 (άρθρο 24 § 3). Και ο λόγος για την παράλειψη αυτή είναι ότι ο νομοθέτης έκρινε ορθότερο να αφήσει την ατομική συμφωνία να παραγάγει την υπέρτερη ισχύ της σε κάθε περίπτωση⁵⁹, ακόμη δηλ. και αν αυτή ευνοεί το συμφέρον του προμηθευτή και όχι διότι την θεώρησε ως αυτονόητη, συναγόμενη από την όλη τελολογία του ν. 2251/1994.⁶⁰

Ειδικότερα στο χώρο των τραπεζικών συναλλαγών, η συνύπαρξη ατομικών συμφωνιών και γενικών όρων είναι σύνηθες φαινόμενο. Το συνήθως συμβαίνουν είναι, ωστόσο, οι ατομικές συμφωνίες να αναφέρονται στα *essentialia negotii* της σύμβασης, όπως στο αντικείμενο, στην ποιότητα και στην ποιότητα της παροχής, στο τίμημα κτλ. και όχι στα *accidentalia*

⁵⁷ Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου, 386 επ.

⁵⁸ ΑΠ 620/1986, ΝοΒ 1987, 718 ΑΠ 536/1988, ΝοΒ 1989, 1416.

⁵⁹ Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου, 389.

⁶⁰ Καράσης, Γεν. Αρχές, αρ. Γ, 343.

negotii αυτής τα οποία ως επί το πλείστον αποτελούν το αντικείμενο ρύθμισης των ΓΟΣ. Στην περίπτωση εκείνη που αποτελέσει αντικείμενο ατομικής συμφωνίας στοιχείο της σύμβασης που ρυθμίζεται και από τους ΓΟΣ της τράπεζας, και εφόσον διαπιστώνεται αντίφαση μεταξύ της ατομικής συμφωνίας και της ρήτηρας των ΓΟΣ, τότε κατ' εφαρμογή του ανωτέρω ερμηνευτικού κανόνα οι ειδικοί όροι θα εκτοπίσουν τους ΓΟΣ, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να μην ενταχθούν στη σύμβαση και να μην αποκτήσουν δεσμευτικότητα. Συχνά η αντίφαση υπάρχει μεταξύ χειρόγραφων και έντυπων ΓΟΣ, οπότε και επικρατέστεροι θεωρούνται οι πρώτοι ως εκφράζοντες την αληθινή βούληση των μερών. Ο χρόνος συνάψεως της ατομικής συμφωνίας δεν είναι νομικά σημαντικός καθώς και μεταγενέστερη ατομική συμφωνία που τροποποιεί την αρχική σύμβαση καταργεί τους συγκρουόμενους με αυτήν ΓΟΣ.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι η επικράτηση των ειδικών όρων επιτρέπεται μόνο στην περίπτωση που η διαπραγμάτευση των ειδικών όρων έγινε υπό καθεστώς συναλλακτικής ισοτιμίας. Εφόσον κατά τη διαπραγμάτευση δεν εκφράστηκε ελεύθερα η βούληση του αντισυμβαλλομένου της τράπεζας αλλά επιδιώχθηκε η έμμεση καταστρατήγηση του νόμου προκειμένου να μην ελεγχθεί ο συγκεκριμένος όρος με βάση τους κανόνες ελέγχου των ΓΟΣ, η εναρμονισμένη με το Σύνταγμα ερμηνεία με βάση τα άρθρα 2 § 1 και 5 § 1 του Συντάγματος οδηγεί στην μη εφαρμογή της ερμηνευτικής αυτής διάταξης (τελολογική συστολή), αφού σκοπός της είναι η διασφάλιση της συναλλακτικής θέσης του πελάτη μέσα από ισότιμη διαπραγμάτευση με την τράπεζα.⁶¹

ii) Ο κανόνας της υπέρ του καταναλωτή ερμηνείας (αρ. 2 § 5)

Στην § 5 του άρθρου 2 ν. 2251/1994 κωδικοποιείται ουσιαστικά ο νομολογιακά διαπλασμένος ερμηνευτικός κανόνας σύμφωνα με τον οποίο εν αμφιβολία οι ΓΟΣ θα πρέπει να ερμηνεύονται εις βάρος της επιχειρήσεως που

⁶¹ Καράκωστας, «ΓΟΣ και ερμηνεία τους υπό το φως των συνταγματικών και κοινοτικών διατάξεων», ΔΕΕ, 1998, 444.

τους χρησιμοποιεί (in dubbio contra stripulatorem ή ambiguous contra praeferendum).

Το α' εδάφιο της § 5, σύμφωνα με το οποίο «κατά την ερμηνεία των ΓΟΣ λαμβάνεται υπ' όψιν η ανάγκη προστασίας του καταναλωτικού κοινού» γεννά κάποια ερμηνευτικά προβλήματα.⁶² Ασφαλώς δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι το νόημα αυτής της αρχής είναι ότι κατά την ερμηνεία των ΓΟΣ πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν μόνο τα συμφέροντα των καταναλωτών. Μια τέτοια μονιστική αντίληψη θα προσέκρουε ευθέως στην αρχή της καλής πίστης που κατά την ερμηνεία των συμβάσεων (ΑΚ 200) επιτάσσει να λαμβάνονται υπ' όψιν τα συμφέροντα και των δύο μερών, ενώ συγχρόνως θα αναιρούσε τη ρυθμιστική λειτουργία της συμβάσεως ως ενός θεσμού που επιτρέπει σε αμφότερα τα μέρη να επιδιώκουν μέσω αυτού μια δίκαια εξίσωση των συνδεόμενων με τη σύμβαση συμφερόντων τους.

Έτσι και στις δύο διατάξεις της § 5 πρόκειται για την ίδια ερμηνευτική αρχή, αυτής δηλ. της εύνοιας προς τον καταναλωτή. Η περιεχόμενη στο α' εδάφιο διακήρυξη αποτελεί την δικαιολογητική βάση του τιθέμενου στη συνέχεια (στο εδ. β') ερμηνευτικού κανόνα σύμφωνα με τον οποίο «οι γενικοί όροι συναλλαγών σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή».

Ο κανόνας της υπέρ του καταναλωτή ερμηνείας εφαρμόζεται μόνο σε περίπτωση αμφιβολίας. Προϋπόθεση εφαρμογής του εν λόγω ερμηνευτικού κανόνα είναι να έχει διαπιστωθεί ασάφεια στο νοηματικό περιεχόμενο της ρήτρας ΓΟΣ η οποία δεν μπορεί να αρθεί με άλλα ερμηνευτικά μέσα, δηλαδή κατά τους κανόνες της αντικειμενικής ερμηνείας κατ' άρθρο 200 ΑΚ, που έχει προηγηθεί, αλλά ούτε και με τους κανόνες της συμπληρωτικής ερμηνείας στην περίπτωση που οι ΓΟΣ εμφανίζουν κενό. Ασαφής είναι μια ρήτρα όταν είναι διφορούμενη ή αντιφατική. Διφορούμενη είναι η ρήτρα εκείνη για την οποία από την αντικειμενική ερμηνεία προκύπτουν δύο ή περισσότερες ερμηνευτικές εκδοχές. Στην περίπτωση αυτή προτιμάται εκείνη η εκδοχή που είναι ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή. Αντιφατική είναι η ρήτρα εκείνη που ερμηνευτικά προκύπτει ότι συγκρούεται με κάποια άλλη διάταξη των ΓΟΣ με

⁶² Παπανικολάου, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου, 391 επ.

την έννοια ότι οδηγεί σε αντίθετη απ' αυτή έννομη συνέπεια. Και στην περίπτωση αυτή εφαρμόζεται η διάταξη που είναι, ως προς τις έννομες συνέπειες, περισσότερο ευνοϊκή για τον πελάτη, της τράπεζας.

Από τα παραπάνω συνάγεται⁶³ ότι σε περίπτωση ασαφούς ρήτρας, η σύμβαση στην οποία αυτή εμπεριέχεται δεν κρίνεται με βάση την Α.Κ. 196 (δεδομένου ότι επί ασαφούς ρήτρας προκύπτει έλλειψη συμφωνίας ως προς αυτήν) αλλά εφαρμόζεται ο κανόνας σύμφωνα με τον οποίο η ασαφής ρήτρα παραμένει ισχυρή και καθίσταται περιεχόμενο της σύμβασης, με τη δυσμενέστερη όμως για το χρήστη ερμηνευτική εκδοχή. Έτσι, για παράδειγμα, στην περίπτωση που έχουμε κοινή ή ομοειδή διμερή πλάνη, όταν δηλαδή η ρήτρα έγινε αντιληπτή από τα συμβαλλόμενα μέρη με την ίδια σημασία, τότε εντάσσεται κανονικά στη σύμβαση και αποκτά δεσμευτική ισχύ έστω και αν αντικειμενικά είναι ασαφής ή και αν ακόμη ο μέσος συνετός άνθρωπος θα της απέδιδε διαφορετικό νόημα. Ο τυχόν εσφαλμένος χαρακτηρισμός, η *falsa demonstratio*, δεν βλάπτει.⁶⁴

Σκοπός⁶⁵ της ερμηνείας των ΓΟΣ είναι η διακρίβωση του αντικειμενικού νοήματος τους και ως τέτοια νοητική λειτουργία η ερμηνεία θα πρέπει να διακρίνεται σαφώς από τον έλεγχο της ουσιαστικής δικαιοσύνης του περιεχομένου των ΓΟΣ του οποίου και προηγείται. Ωστόσο τα δικαστήρια μας – όσο τουλάχιστον δεν είχε ακόμα θεσπιστεί η δυνατότητα του δικαστικού ελέγχου του περιεχομένου των ΓΟΣ – χρησιμοποιούσαν συχνά τις γενικές ερμηνευτικές αρχές που ίσχυαν επί ΓΟΣ, προκειμένου να προστατεύσουν τον πελάτη της επιχειρήσεως από ΓΟΣ με αντικειμενικά άδικο περιεχόμενο. Η στάση όμως αυτή είναι προφανές ότι συνιστά μια λειτουργικά αθέμιτη παρέκβαση της ερμηνείας των ΓΟΣ, καθώς αυτή από μέθοδος αναζητήσεως του νοηματικού περιεχομένου των ΓΟΣ μεταβάλλεται εδώ, ανομολόγητα, σε μηχανισμό συγκεκαλυμμένου ελέγχου του περιεχομένου των ΓΟΣ.⁶⁶

⁶³ Καράκωστας, Γενικοί Όροι Τραπεζικών Συναλλαγών, 53.

⁶⁴ Σταθόπουλος, ΑΚ Γεωργιάδη – Σταθόπουλο αρθ. 200 αρ.9.

⁶⁵ Παπανικολάου, Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου, 393 επ.

⁶⁶ ΕφΑθ 5487/1974 ΕΕμπΔ 1978, 226 ΠολΠρΘεσ 4288/1983, Αρμ 1985,24.

3. Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΓΟΣ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Το τελευταίο στάδιο ελέγχου των ΓΟΣ αφορά το κύρος του περιεχομένου τους δηλαδή το αν πρόκειται ή όχι για καταχρηστικούς ΓΟΣ. Ο έλεγχος αυτός συντελείται εφόσον έχει διαπιστωθεί το περιεχόμενο τους με την ερμηνεία και πραγματοποιείται με βάση τα κριτήρια των παραγράφων 6 και 7 του άρθρου 2 του νόμου 2251/1994 τα οποία θεσπίζουν ένα επαρκές σύστημα ελέγχου του κύρους του περιεχομένου των ΓΟΣ.

Όσον αφορά τη διάρθρωση της ρύθμισης του ν. 2251/1994 για τους καταχρηστικούς ΓΟΣ, στην αρχή προτάσσεται η γενική ρήτρα του άρθρου 2 § 6 που απαγορεύει γενικά τη συνομολόγηση καταχρηστικών ΓΟΣ και προσδιορίζει το γενικό κριτήριο ελέγχου της καταχρηστικότητας με κύριο άξονα την αόριστη νομική έννοια της διατάραξης της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών, ενώ στη συνέχεια, αρ. 2 § 7, παρατίθεται ένας ενδεικτικός κατάλογος ειδικών καταχρηστικών γενικών όρων που εξειδικεύουν το αξιολογικό κριτήριο της προηγούμενης παραγράφου, παρέχοντας έναν σαφή οδηγό στον δικαστή και συμβάλλοντας στην ασφάλεια δικαίου. Ο εφαρμοστής του δικαίου υποχρεούται να εξετάσει κατ' αρχήν το κατά πόσο ο υπό κρίση όρος υπάγεται σε μια από τις exlege καταχρηστικές περιπτώσεις της § 7. Αν συμβαίνει αυτό ο όρος κρίνεται άκυρος ως καταχρηστικός χωρίς να προχωρήσει σε έλεγχο του περιεχομένου με βάση τα κριτήρια της § 6. Αν όμως ο επίδικος όρος δεν περιλαμβάνεται στη μαύρη λίστα της § 7 ο δικαστής νομιμοποιείται να προχωρήσει σε έλεγχο του περιεχομένου του βάσει των κριτηρίων της § 6. Πιο συγκεκριμένα :

➤ *Η γενική ρήτρα του άρθρου 2 § 6 ν. 2251/1994*

Κατά την αρχική διατύπωση της § 6 του άρθρου 2 ν. 2251/1994 (πριν την αντικατάσταση του με το άρθρο 10 § 24 ν. 2741/99) προϋπέθετε «υπέρμετρη διατάραξη» της ισορροπίας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για να κριθεί καταχρηστικός ο σχετικός όρος. Η διατύπωση αυτή είχε επικριθεί ως διαφορετική έναντι της οδηγίας

93/13/ΕΕ η οποία προέβλεπε «σημαντική διατάραξη» (significant imbalance). Κατά την κριτική, ο όρος «υπέρμετρη διατάραξη» εξέφραζε κάτι μείζον έναντι του όρου «σημαντική διατάραξη», ήταν συνεπώς δυσμενέστερος για τον καταναλωτή και έχρηζε διορθωτικής (συσταλτικής), σύμφωνης με το κοινοτικό δίκαιο, ερμηνείας.⁶⁷ Ως προς το θέμα αυτό είχε υποστηριχθεί και η άποψη⁶⁸ ότι ο συσχετισμός της § 6 τόσο με τον εκτενή κατάλογο καταχρηστικών ΓΟΣ (§ 7) όσο και με την όλη οικονομία του ν. 2251/1994 οδηγούσε συστηματικά – τελολογικά στην άμβλυση του στενού γράμματος της διάταξης. Το νόημα δηλαδή της διατάραξης ήταν να υφίσταται προφανής και όχι υπερβολική (υπέρμετρη) διατάραξη. Επρόκειτο δηλαδή για ένα ποσοτικό κριτήριο το οποίο ερμηνευτικά είναι αντίστοιχο προς το ποσοτικό κριτήριο της ΑΚ 281 με την λέξη «προφανώς» (... αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια ...).⁶⁹

Τελικά η λέξη «υπέρμετρη» απαλείφθηκε με το άρθρο 10 § 24 ν. 2741, ώστε ν' ανταποκριθεί η Ελληνική ρύθμιση στο πνεύμα της οδηγίας 93/13/ΕΕ. Όπως επισημαίνεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου αυτού, με την τροποποίηση αυτή «η ρύθμιση επαναφέρεται ουσιαστικά ως προς το σημείο αυτό στο καθεστώς που προέβλεπε το άρθρο 25 § 2 ν. 1961/1991». Όμως, κατά παράδοξο τρόπο και παρά την ως άνω σαφή νομοθετική επιλογή, η άποψη που υποστηριζόταν υπέρ της ερμηνείας της υπέρμετρης διατάραξης ως σημαντικής διατάραξης, συνεχίζει και σήμερα να υποστηρίζεται από τον Άρειο Πάγο⁷⁰ και τμήμα της θεωρίας⁷¹ παρ' ότι σήμερα το υπέρμετρο της διατάραξης δεν ισχύει.

Μια σειρά από σκέψεις⁷² συνηγορούν υπέρ της διατάραξης, όχι υπέρμετρης ή ουσιώδους διατάραξης : α) Η ίδια η λέξη «διατάραξη»

⁶⁷ Την ίδια άποψη υιοθετεί και ο Άρειος Πάγος στην ΑΠ 1219/2001.

⁶⁸ Δωρής, «Η εξειδίκευση της καλής πίστης στο άρθρο 2 ν. 2251/94 για την προστασία των καταναλωτών και η σημασία της στο κοινό αστικό δίκαιο», ΝοΒ Μαΐου 2000, 748.

⁶⁹ Την ίδια άποψη υιοθετεί και ο Γ. Μεντής, «Γενικοί όροι τραπεζικών καταναλωτικών συμβάσεων», ΧρΙΔ Α/2001, 558.

⁷⁰ ΑΠ 296/2001, ΧρΙΔΑ/2001, 435 επ· ΑΠ 1219/2001, ΔΕΕ 2001, 1128 επ.

⁷¹ Δέλλιος, Προστασία των καταναλωτών, 439 επ· Κορνηλάκη, Επίτομο ειδικό ενοχικό Δίκαιο, 5.

⁷² Μεντής, «Γενικοί Όροι Τραπεζικών καταναλωτικών συμβάσεων», ΧρΙΔ/2001, 560.

έχει *per se* σοβαρή αρνητική φόρτιση, δεν χρειάζεται περαιτέρω ερμηνευτική φόρτιση με μεγενθυτικούς επιθετικούς προσδιορισμούς.

β) Ο ειδικός κατάλογος καταχρηστικών όρων της § 7 περιέχει αρκετές περιπτώσεις, στις οποίες απαιτείται να είναι ιδιαίτερα δυσμενής για τον πελάτη η σχετική ρήτρα ώστε να κριθεί άκυρη («υπερβολικά μεγάλη προθεσμία», «υπερβολικά σύντομη προθεσμία», «υπέρμετρες εγγυήσεις» κ.ο.κ.). Περαιτέρω ανάγκη για γενίκευση αυτών των ειδικών διατάξεων, μέσω διορθωτικής ερμηνείας της γενικής ρήτρας, δεν υφίσταται.

γ) Είναι γνωστό ότι η εξειδίκευση των γενικών ρητρών, για να μην είναι αυθαίρετη και αναίτιολογητη, πρέπει να συνοδεύεται από ένα σημαντικό βαθμό βεβαιότητας. Η επέμβαση του εφαρμοστή του δικαίου προϋποθέτει πράγματι σοβαρή ρυθμιστική ανάγκη. Ο κανόνας «*de minimis*» ενυπάρχει, λοιπόν, μεθοδολογικά σε κάθε δικαστική απόφαση που λαμβάνεται βάσει διατάξεων με ευρύ πεδίο ερμηνείας. Άλλο, όμως, ο κανόνας «*de minimis*» και άλλο να θεωρούνται έγκυρες, βάσει της αποκρουσθείσης ανωτέρω ερμηνείας, ρήτρες ασύμφορες για τον καταναλωτή, επειδή δήθεν δεν είναι πολύ ασύμφορες αλλά είναι απλώς ασύμφορες.

Ο όρος «διατάραξη» στην ισχύουσα διάταξη ταυτίζεται με κάθε απόκλιση από τις καθοδηγητικού χαρακτήρα διατάξεις του ενδοτικού δικαίου ή από τις ρυθμίσεις που είναι αναγκαίες για την επίτευξη του σκοπού και τη διατήρηση της φύσης της σύμβασης πάντοτε με βάση το ενδιάμεσο πρότυπο του συνήθους απρόσεκτου, μεν, ως προς την ενημέρωση αλλά διαθέτοντας τη μέση αντίληψη κατά το σχηματισμό της δικαιοπρακτικής του απόφασης καταναλωτή συγκεκριμένων αγαθών ή υπηρεσιών.⁷³

Η μετά την τροποποίηση ρύθμιση για τους καταχρηστικούς ΓΟΣ είναι σαφώς ευνοϊκότερη για τα συμφέροντα του καταναλωτή και διευρύνει ουσιαδώς τα περιθώρια προστασίας του. Σε καμία περίπτωση, πάντως, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αντίκειται στην

⁷³ Δέλλιος, «Ο κρίσιμος βαθμός διατάραξης της συμβατικής ισορροπίας για τον έλεγχο του περιεχομένου ΓΟΣ», Αρμενόπουλος 2000, 1181.

αντίστοιχη κοινοτική ρύθμιση και ειδικότερα στο άρθρο 3 § 1 της οδηγίας 93/13/ΕΕ η οποία θέτει ως κριτήριο ελέγχου της καταχρηστικότητας την «σημαντική ανισορροπία» δεδομένου ότι η πιο πάνω οδηγία για τους καταχρηστικούς όρους είναι *minimum directive*, όπως προκύπτει και από το άρθρο 8 και κατά συνέπεια επιτρέπεται η αυστηρότερη ρύθμιση από μέρους των κρατών μελών όταν αυτή εξασφαλίζει καλύτερη προστασία στον καταναλωτή.

Όπως παγίως γίνεται δεκτό από τη θεωρία και τη νεότερη νομολογία των δικαστηρίων μας, οι διατάξεις του άρθρου 2 § 6 και 7 ν. 2251/1994 αποτελούν εξειδίκευση του γενικού κανόνα της ΑΚ 281 περί απαγορεύσεως της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος ή θεσμού. Παράλληλα οι διατάξεις αυτές αποτελούν εξειδικεύσεις της γενικής ρήτηρας της καλής πίστης παρέχοντας η παρ. 6 ένα πιο γενικό κριτήριο εξειδίκευσης της καλής πίστης για τον έλεγχο του περιεχομένου των ΓΟΣ ενώ η παρ. 7 περιέχει έναν εκτενέστατο κατάλογο 31 καταχρηστικών όρων με τους οποίους ουσιαστικά ο ίδιος ο νομοθέτης εξειδικεύει το γενικότερο αξιολογικό κριτήριο της παρ. 6.

Προκειμένου να κριθεί αν υπάρχει διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας και να απαγγελθεί η ακυρότητα ενός γενικού όρου θα πρέπει να προηγηθεί ο εννοιολογικός προσδιορισμός της. Συμβατική ισορροπία υπάρχει, όταν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μερών που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη σύμβαση κατανέμονται και ισορροπούν με τρόπο όμοιο μ' αυτόν που επιτυγχάνεται μέσω των ρυθμίσεων του ενδοτικού δικαίου. Διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας δεν επέρχεται αν απλώς η προβλεπόμενη από τον κρινόμενο γενικό όρο ρύθμιση είναι απλώς μη συμφέρουσα για τον πελάτη και η εντεύθεν επιβάρυνση του δεν είναι ουσιώδης.

Ο έλεγχος περί του αν ένας γενικός όρος διαταράσσει τη συμβατική ισορροπία γίνεται με βάση κάποια κριτήρια – «τεκμήρια» διατάραξης. Ο Άρειος Πάγος, υιοθετώντας τα πορίσματα της γερμανικής νομολογίας και θεωρίας, θεωρεί διαταραχθείσα (ουσιωδώς όπως ήδη εκτέθηκε) την συμβατική ισορροπία, ιδίως όταν, πρώτον, οι

ΓΟΣ αποκλίνουν από το ενδοτικό δίκαιο, μάλιστα δε όχι από κάθε κανόνα ενδοτικού δικαίου αλλά μόνο από εκείνους που έχουν καθοδηγητικό δηλ. αξιολογικό υπέρ των ουσιαστικών συμφερόντων ενός των συμβαλλομένων, χαρακτήρα· δεύτερον, σε περίπτωση μη ρυθμισμένων από το ενδοτικό δίκαιο συμβάσεων ή κενών ως προς ήδη ρυθμισμένες συμβάσεις, όταν η επιχειρούμενη με τους ΓΟΣ κατανομή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων οδηγεί σε ματαίωση ή αλλοίωση του σκοπού της σύμβασης.⁷⁴ Στοιχεία που πρέπει να συνεκτιμηθούν για την κρίση της ακυρότητας ή μη καταχρηστικού του επίδικου ΓΟΣ, εκτός βέβαια από το συμφέρον του ασθενέστερου αντισυμβαλλόμενου (πελάτη της τράπεζας), είναι η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψη της (λ.χ. ο εξειδικευμένος ή μη χαρακτήρας της συναλλαγής, το μορφωτικό και πνευματικό επίπεδο του πελάτη κλπ.) και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται. Τα επιμέρους αυτά κριτήρια ελέγχου των ΓΟΣ προβλέπονται στο άρθρο 2 § 6 εδ.β ν.2251/1994 και αποτελούν ειδικότερες εκδηλώσεις της αρχής της καλής πίστης, λαμβανομένων υπ' όψιν και των συναλλακτικών ηθών.

- *Ο κατάλογος καταχρηστικών γενικών όρων συναλλαγών του άρθρου 2 § 7 ν. 2251/1994.*

Εκτός από την γενική ρήτρα της παραγράφου 6 ο νόμος περιλαμβάνει στην παράγραφο 7 του άρθρου 2 και έναν μακροσκελή κατάλογο 31 περιπτώσεων ΓΟΣ που θεωρούνται καταχρηστικοί. Ο Έλληνας νομοθέτης σε αυτή την περίπτωση καθιέρωσε ένα σύστημα ελέγχου του λεγόμενου μαύρου καταλόγου (black list) έναντι του ευέλικτου και λιγότερου αυστηρού συστήματος που καθιερώνεται στην οδηγία 93/13/ΕΕ (άρθρο 3 § 3) το οποίο προβλέπει ότι οι ΓΟΣ είναι

⁷⁴ Μεντής, «Γενικοί όροι τραπεζικών καταναλωτικών συμβάσεων», ΧρΙΔ Α/2001, 560.

δυνατόν, ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες να θεωρηθούν καταχρηστικοί (gray list).⁷⁵

Όπως προκύπτει από την ίδια τη διατύπωση του νόμου, η απαρίθμηση είναι ενδεικτική.⁷⁶ Έτσι δεν αποκλείεται κάποιος όρος που δεν εμπίπτει σε κάποιες από τις προβλεπόμενες στον κατάλογο αυτό περιπτώσεις να κριθεί καταχρηστικός με βάση τη γενική ρήτρα της προηγούμενης παραγράφου (§ 6).

Από τη διατύπωση επίσης της διάταξης αλλά και από τον χαρακτήρα της ως ειδικού κανόνα που εξειδικεύει τον γενικό κανόνα της προηγούμενης παραγράφου, προκύπτει ότι οι ΓΟΣ που υπάγονται στις περιεχόμενες στον κατάλογο περιπτώσεις θεωρούνται *per se* καταχρηστικοί δηλ. σε κάθε περίπτωση και δεν είναι δυνατόν να κριθούν κατ' εξαίρεση επιτρεπτοί από τα δικαστήρια με προσφυγή στα κριτήρια της γενικής ρήτρας. Κατά συνέπεια οι ρήτρες που περιλαμβάνονται στον κατάλογο του άρθρου 2 § 7 ν. 2251/1994 θεωρούνται κατ' αμάχητο τεκμήριο ότι έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα τον οποίο συνεπώς ο πελάτης δεν είναι υποχρεωμένος να αποδείξει, αλλά ούτε και η τράπεζα μπορεί να τον αμφισβητήσει επικαλούμενη στοιχεία για το αντίθετο.

Η σωρευτική εφαρμογή από τον δικαστή και των δύο παραγράφων (§ 6 και 7) δεν πρέπει να αποκλειστεί, καθώς η επίκληση του γενικού αξιολογικού κριτηρίου της «διατάραξης της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή» είναι δυνατόν να έχει σημασία και χρησιμότητα για την εξειδίκευση αορίστων νομικών εννοιών και αόριστων αξιολογικών κριτηρίων που εμπεριέχονται στο νομοθετικό κείμενο στις επιμέρους περιπτώσεις του ενδεικτικού καταλόγου, όπως για παράδειγμα των αορίστων νομικών εννοιών του «σπουδαίου λόγου», των «ευλόγων για

⁷⁵ Πυροβέτσας, «Προστασία του καταναλωτή – Γενικοί καταχρηστικοί όροι των συναλλαγών με τους καταναλωτές», Αρμενόπουλος 1997, 229 επ.

⁷⁶ Πριν την τροποποίηση του αρ. 2 § 7 περ.α' με το άρθρο 10 § 24 ν. 2741/99 η απαρίθμηση των καταχρηστικών όρων ήταν ενδεικτική και συγκροτούσαν μια «γκρίζα λίστα» και οι οποίοι δεν ήταν *per se* καταχρηστικοί. Η καταχρηστικότητα τους κρινόταν μετά από έλεγχο κάθε ΓΟΣ με βάση τη γενική ρήτρα της § 6, με βάση και τις συνοδευούσες περιστάσεις της συγκεκριμένης σύμβασης.

τον καταναλωτή κριτηρίων», της «υπερβολικής αύξησης του τιμήματος» και των «υπέρμετρων εγγυήσεων».⁷⁷

Οι προβλεπόμενες περιπτώσεις του καταλόγου της § 7 μπορούν να ενταχθούν στις ακόλουθες βασικές κατηγορίες⁷⁸ :

- i) Κατάρτιση (σύναψη) της σύμβασης, όπου εντάσσεται ο όρος που παρέχει, χωρίς εύλογη αιτία, υπερβολικά μεγάλη προθεσμία αποδοχής της πρότασης του καταναλωτή για σύναψη σύμβασης (περ.α').
- ii) Αποκλεισμός ή περιορισμός των συμβατικών υποχρεώσεων ή της ευθύνης (απαλλακτικές ρήτρες) του προμηθευτή (περ.β', κβ', ιε) ή αντίστοιχα περιορισμός των δικαιωμάτων του καταναλωτή (περ. ιζ', κ', κβ', κε', κη'). Στην κατηγορία αυτή αναφερόμαστε στους περιορισμούς που συμφωνούνται ήδη κατά την κατάρτιση της σύμβασης.
- iii) Λύση ή ανανέωση και μονομερής διαμόρφωση του περιεχομένου της σύμβασης (περ. γ', στ', η', ια', ιστ').
- iv) Ενίσχυση των υποχρεώσεων και της ευθύνης του καταναλωτή (ειδικοί καταδυναστευτικοί όροι), όπου εντάσσονται όροι που προβλέπουν υποχρέωση έκδοσης μεταχρονολογημένης επιταγής (περ. κα'), υπέρμετρες εγγυήσεις από τον καταναλωτή για την καλή εκτέλεση (περ. κοτ'), υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση του καταναλωτή σε περίπτωση μη εκτέλεσης (περ. λ').
- v) Δικονομικές συμφωνίες (περ. κζ', λα'). Οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις αφορούν δικονομικές ρήτρες διαιτησίας ή αποκλειστικής δωσιδικίας ή διεθνούς δικαιοδοσίας οι οποίες δυσχεραίνουν την άσκηση του συνταγματικώς κατοχυρωμένου δικαιώματος του καταναλωτή παροχής δικαστικής προστασίας.

Με βάση λοιπόν τις αναφερόμενες στον κατάλογο περιπτώσεις, είναι δυνατόν να κριθούν καταχρηστικοί και κατά συνέπεια άκυροι, μια

⁷⁷ Καράκωστας, Γενικοί Όροι των Τραπεζικών Συναλλαγών, 16.

⁷⁸ Αυγουστιανάκης σε Σταθόπουλο – Χιωτέλλη – Αυγουστιανάκη, Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο, 109-110.

σειρά ΓΟΣ που απαντώνται στις συμβάσεις των τραπεζών με τους πελάτες τους. Ανάμεσα σε αυτούς περιλαμβάνονται όροι με τους οποίους καθορίζονται υπερβολικά μεγάλες για την τράπεζα ή υπερβολικά σύντομες για τον πελάτη προθεσμίες καταγγελίας διαρκών πιστωτικών ή άλλων συμβάσεων (περ. γ') ή συνεπάγονται την παράταση ή ανανέωση της σύμβασης για διάστημα υπερβολικά μεγάλο, αν ο πελάτης δεν την καταγγέλλει σε ορισμένο χρόνο (περ. δ'). Το ίδιο ισχύει επίσης για όρους που επιφυλάσσουν μόνο στην τράπεζα το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο ειδικό και σπουδαίο λόγο (περ. ε') ή εάν πρόκειται για σύμβαση αόριστης διάρκειας, χωρίς εύλογη προθεσμία (περ. στ') και μάλιστα επιτρέπουν σε αυτήν να παρακρατεί τα ποσά που έχουν καταβληθεί για παροχές οι οποίες δεν έχουν εκτελεσθεί ακόμα από εκείνη (περ. ιστ'), όπως ρήτρα σε σύμβαση δανείου που ορίζει ότι σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας δεν θα υπάρχει αξίωση επιστροφής των ανάλογων τοκοχρεολυσίων που θα έχουν ήδη καταβληθεί. Απαγορευμένοι επίσης είναι δυνατόν να κριθούν όροι με τους οποίους ο πιστωτικός οργανισμός μπορεί να ορίσει μονομερώς τον χρόνο εκταμίευσης της πίστωσης (περ. η') ή να αφήνει χωρίς σπουδαίο λόγο αρρυθμιστο και να τροποποιεί ελεύθερα το ύψος του επιτοκίου, της προμήθειας και των λοιπών επιβαρύνσεων ή τη συχνότητα του ανατοκισμού με κριτήρια που δεν είναι ειδικά καθορισμένα στη σύμβαση και εύλογα για τον πελάτη (περ. ια' και ε' σε συνδυασμό με Α.Κ. 288, 281, 371 επ.).

Το ίδιο ισχύει περαιτέρω και για ΓΟΣ που επιτρέπουν στην Τράπεζα να ζητήσει από τον πιστούχο υπέρμετρες εξασφαλίσεις και εγγυήσεις (περ. κστ') ή επιβάλλουν σε βάρος του πιστούχου υπερβολικούς τόκους υπερημερίας σε περίπτωση καθυστέρησης και γενικά υπέρμετρη αποζημίωση ή ποινική ρήτρα εφόσον δεν τηρεί τις συμβατικές του υποχρεώσεις (περ. λ'). Καταχρηστικοί είναι ακόμη οι όροι που αντιστρέφουν το βάρος απόδειξης πραγμάτων που σύμφωνα με το νόμο πρέπει να αποδείξει η τράπεζα επιρρίπτοντας το βάρος αυτό

στον πιστούχο ή που περιορίζουν τα αποδεικτικά μέσα του τελευταίου (περ. κζ') συνήθως με τη συναγωγή τεκμηρίων και μάλιστα αμάχητων, όπως για παράδειγμα όρος ότι οι τηρούμενοι από την τράπεζα λογαριασμοί αποτελούν πλήρη απόδειξη της οφειλής του πελάτη και ότι αυτός τους αποδέχεται και αναγνωρίζει το χρέος του αν δεν προβάλλει γραπτώς τις βάσιμες αντιρρήσεις του εντός σύντομης προθεσμίας. Περαιτέρω, καταχρηστικοί θεωρούνται όροι με τους οποίους η τράπεζα περιορίζει ή αποκλείει υπέρμετρα την ευθύνη της για παραβίαση συμβατικών της υποχρεώσεων ή ακόμα και για αδικοπρακτική της ευθύνη (περ. β', ι', ιε', ιγ') και αντίστοιχα επαυξάνει την ευθύνη των πελατών της.

Ειδικότερα όσον αφορά την κατηγορία των συμβάσεων καταναλωτικής πίστης διατυπώνονται αμφιβολίες για το κύρος των εξής όρων επί πιστωτικών καρτών: Όροι που επιβάλλουν στον καταναλωτή το βάρος να αποδείξει ότι δεν έλαβε τον λογαριασμό ή ότι δεν αποδέχθηκε το εις βάρος του χρεωστικό υπόλοιπο (περ. κζ), όροι που ορίζουν ότι σε περιπτώσεις καθυστέρησης πληρωμής δόσεων ολόκληρο το ποσό καθίσταται ληξιπρόθεσμο και επιβαρύνεται με τόκο υπερημερίας (περ. λ) όροι που ορίζουν ότι σε περίπτωση υπέρβασης του πιστωτικού ορίου η εξόφληση θα γίνει στο χρόνο που ορίζει η τράπεζα και της δίνεται και δικαίωμα επιβολής συμβατικής ποινής (περ.λ), όροι που ορίζουν ότι ο τόκος τμηματικών καταβολών ορίζεται και τροποποιείται μονομερώς από την τράπεζα (περ. ε), όροι που επιτρέπουν στις Τράπεζες να επιβάλλουν πρόσθετες επιβαρύνσεις για συναλλαγές στο εξωτερικό συνυπολογιζόμενες στο ποσό της ετήσιας συνδρομής κατά αναλογία της πραγματοποιηθείσας χρέωσης (περ. ε) όροι που επιρρίπτουν αποκλειστικά στη σφαίρα ευθύνης του κατόχου πιστωτικών καρτών χρεώσεις ύστερα από κλοπή της κάρτας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των τελευταίων όρων αποτελούν ρήτρες σύμφωνα με τις οποίες σε περίπτωση κλοπής ή απώλειας του βιβλιαρίου καταθέσεων ή της πιστωτικής κάρτας, εάν ο καταθέτης ή ο κάτοχος δεν ενημερώσει έγκαιρα την τράπεζα ευθύνεται έναντι της για

οποιαδήποτε ζημία τυχόν προκύψει από την αντικανονική ή παράνομη χρήση αυτών από τρίτον. Ανάλογη είναι και η ρήτρα σε σύμβαση μίσθωσης τραπεζικής θυρίδας σύμφωνα με την οποία η τράπεζα δεν ευθύνεται για απώλεια του περιεχομένου της θυρίδας είτε από διάρρηξη ή της είτε από την πρόσβαση στη θυρίδα τρίτου μη δικαιούχου εφόσον η υπογραφή του τρίτου έχει ομοιότητα με τις απεικονιζόμενες στη σύμβαση κι ο μη δικαιούχος τρίτος φέρει και το κλειδί⁷⁹.

Όσον αφορά ειδικότερα όρους με τους οποίους η τράπεζα απαλλάσσεται από την ευθύνη της για πταίσμα των βοηθών εκπλήρωσης που χρησιμοποιεί (υπαλλήλων, άλλων «διαμεσολαβουσών – ανταποκριτριών» τραπεζών στο πλαίσιο διεθνών – διατραπεζικών συμβάσεων τραπεζικού γύρου) δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη στον κατάλογο του άρθρου 2 περ. 7, σε αντίθεση με το αντίστοιχο άρθρο 25 παρ. 3 εδ. β' του προϊσχύσαντος νόμου 1961/1991 που ρητώς απαγόρευε απαλλακτικές ρήτρες για δόλο ή βαρεία αμέλεια των βοηθών εκπλήρωσης του προμηθευτή.

Ωστόσο, η παράλειψη αυτή δεν σημαίνει και νομιμοποίηση των εν λόγω ρητρών υπό το ισχύον νομικό καθεστώς. Εκτός του ότι υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα εφαρμογής της γενικής ρήτρας της παραγράφου 6 του άρθρου 2, οι τράπεζες ως «παρέχουσες υπηρεσίες» κατά την έννοια του άρθρου 8 του ίδιου νόμου, υπόκεινται στη ρύθμιση των παρ. 1 και 6 του ως άνω άρθρου σε συνδυασμό με εκείνη του άρθρου 6 παρ. 12 που απαγορεύουν ρητώς κάθε συμφωνία περιορισμού ή αποκλεισμού της ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες έναντι του καταναλωτή των υπηρεσιών αυτών, ακόμη και για ελαφριά αμέλεια του ίδιου του παρέχοντος υπηρεσίες ή των βοηθών του εκπλήρωσης.

Πρόβλημα ανακύπτει από το γεγονός ότι σε τραπεζικούς ΓΟΣ περιλαμβάνονται και ρήτρες που περιορίζουν την ευθύνη της τράπεζας σε περίπτωση καταβολής ποσού (παράνομης ανάληψης) σε μη δικαιούχο μόνο για δόλο ή βαρεία αμέλεια των υπαλλήλων της (βοηθών

⁷⁹ Παπανικολάου, Η απαλλακτική ρήτρα για την ευθύνη της τράπεζας στο μεγάλο ριφιφι, 55.

εκπληρώσεως της τράπεζας). Οι ρήτρες οι οποίες απαλλάσσουν την τράπεζα για ελαφρά αμέλεια των οργάνων της θεωρούνται κατά πάγια νομολογία⁸⁰ έγκυρες ως ερειδόμενες στο άρθρο 3 Ν.Δ. 17-7/13.8.1923 «περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιριών» (διάταξη η οποία ρητώς διατηρείται σε ισχύ με βάση το άρθρο 41 § 1 ΕισΝΑΚ) που ορίζει ότι: «η εκδότρια ονομαστικής ομολογίας ή άλλης απόδειξης καταθέσεως χρημάτων εταιρείας (τέτοια «απόδειξη καταθέσεως χρημάτων» θεωρείται και το βιβλιάριο καταθέσεως ταμιευτηρίου) η πληρώσασα αυτήν εξοφλημένην δια την επ' αυτής υπογραφή του δικαιούχου, απαλλάσσεται και εάν η υπογραφή ήτο πλαστή, ή εάν η εκδότρια κατά την πληρωμήν, ετέλει εν δόλω ή εν μεγάλη αμελεία».

Ανακύπτει, συνεπώς, ζήτημα αντινομίας μεταξύ της παραπάνω διάταξης και της ρύθμισης περί ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες που περιλαμβάνεται στο ν. 2251/1994 και ειδικότερα στις διατάξεις των άρθρων 8 § 1 και 8 § 6 (η οποία παραπέμπει στην αναλογική εφαρμογή του άρθρου 6 § 12 του νόμου αυτού) που, όπως αναφέρθηκε αμέσως πιο πάνω, απαγορεύουν κάθε συμφωνία περιορισμού ή απαλλαγής του παρέχοντος υπηρεσίες από την ευθύνη του.

Υποστηρίζεται σχετικώς ότι η διάταξη του άρθρου 3 του ν.δ. 17.7/13.8.23, εισάγοντας ειδικό καθεστώς ευθύνης των πιστωτικών ιδρυμάτων, έχει προβάδισμα έναντι της διάταξης του άρθρου 8 του ν. 2251/1994 που εισάγει γενικό κανόνα επαγγελματικής ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες, σύμφωνα με το αξίωμα ότι ο ειδικός κανόνας υπερισχύει του γενικού (εκτός και εάν ληφθεί ως κριτήριο ειδικότητας το ότι ο ν. 2251/1994 απευθύνεται – τουλάχιστον θεωρητικά – σε μικρότερο αριθμό προσώπων, τους καταναλωτές).

Ωστόσο, αντιτείνεται ότι πέρα του γεγονότος ότι η ρύθμιση του άρθρου 3 του Ν.Δ. 1923 βρίσκεται σε δυσαρμονία με το σύστημα της ενδοσυμβατικής ευθύνης που καταστρώνεται στον Α.Κ. και πολύ

⁸⁰ ΠολΠρωτΑθ 3356/1998, ΝοΒ 1998, 838 με παρατηρήσεις Δωρή και σχετικώς με τον περιορισμό της ευθύνης της Τράπεζας μόνο για δόλο ή βαριά αμέλεια των υπαλλήλων της σε ΑΠ 54/1993 ΕεμπΔ, 1993, 374, ΑΠ 1623/1995, ΔΕΕ 1996/390, ΑΠ 1325/89 ΕΕΝ 199-0/553, ΕφΑθ 8139/1995, ΔΕΕ 1996/391 με παρατηρήσεις Χρυσάνθη και Εφ.Αθ. 2715/1996, ΝοΒ 1998/216 με παρατηρήσεις Σταθόπουλου και Γκούσκου ΔΕΕ 1997/665.

περισσότερο με το πνεύμα προστασίας του ασθενέστερου συμβαλλομένου και την αρχή προστασίας του καταναλωτή που διέπει γενικότερα το συμβατικό δίκαιο, αντιστρατεύεται και τη σχέση εμπιστοσύνης που αναπτύσσεται μεταξύ της Τράπεζας και των πελατών της. Χαρακτηριστικό εξάλλου γνώρισμα της νέας γενικής ρύθμισης του άρθρ. 8 του ν. 2251/1994 είναι η καθολικότητά της, δηλαδή ο στόχος της να εισαγάγει πλέον νέο, ομοιόμορφο, γενικό κανόνα που να καλύπτει όλες τις περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών προς τους καταναλωτές, αντικαθιστώντας τις παλαιότερες ειδικές σχετικές ρυθμίσεις. Σε διαφορετική περίπτωση, ενόψει και της πληθώρας των ειδικών διατάξεων, θα έμενε για τη νέα ρύθμιση μικρό πεδίο εφαρμογής, πράγμα που δεν μπορεί να ανταποκρίνεται στο σκοπό της. Επομένως, είναι σε κάθε περίπτωση καταχρηστική και άκυρη τυχόν απαλλακτική ρήτρα της Τράπεζας ακόμη και για ελαφρά αμέλειά της.⁸¹

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι ο δικαστικός έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ στις συμβάσεις προσχώρησης καθίστατο εφικτός και πριν από την ειδική νομοθετική ρύθμιση του αρ. 2 ν. 2251/1994 με επίκληση άλλοτε των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, άλλοτε των άρθρων 371 – 373 ΑΚ και άλλοτε των άρθρων 281 ΑΚ και 288 ΑΚ. Ασφαλώς ο έλεγχος των καταχρηστικών ΓΟΣ σύμφωνα με το άρθρο 2 § § 6,7, δεν συνεπάγεται αποκλεισμό του ελέγχου του περιεχομένου τους και κατά τις γενικές διατάξεις του Α.Κ.

➤ *Συνέπειες της καταχρηστικότητας*

Έννομη συνέπεια της καταχρηστικότητας είναι η ακυρότητα του καταχρηστικού όρου, η οποία, ωστόσο, δεν επιδρά στο κύρος ολόκληρης της σύμβασης αλλά είναι μερική. Αυτό συνάγεται από τη διάταξη του άρθρου 2 § 6 εδ.α ν. 2251/1994 σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 2 § 8 του ίδιου νόμου κατά την οποία «ο προμηθευτής δεν μπορεί να επικαλεσθεί την ακυρότητα ολόκληρης της σύμβασης για το λόγο ότι ένας ή περισσότεροι γενικοί όροι είναι άκυροι

⁸¹ Καράκωστας, Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών, 68 επ.

ως καταχρηστικοί». Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι υπό το καθεστώς του ν. 2251/1994 η ακυρότητα των καταχρηστικών ΓΟΣ εξετάζεται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο (αρ. 2 § 6 εδ.α'). Η ακυρότητα είναι σχετική υπέρ του πελάτη, με την έννοια ότι ο νόμος αδιαφορεί για την ενδεχόμενη σε βάρος του προμηθευτή διατάραξη των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση. Άλλωστε, θα ήταν αντίθετο προς το γενικό σκοπό της ρύθμισης να αναγνωρίζεται και στην τράπεζα που ευθύνεται για την επιβολή των καταχρηστικών όρων, δυνατότητα αποδέσμευσης από αυτούς.

Σε περίπτωση ακυρότητας ορισμένου ΓΟΣ ανακύπτει το ζήτημα της πλήρωσης του αναφυόμενου κενού. Η πλήρωση του κενού αυτού θα γίνει είτε μέσω εφαρμογής του αντίστοιχου κανόνα ενδοτικού δικαίου, εφόσον το ενδοτικό δίκαιο περιέχει σχετική ρύθμιση. Σε αντίθετη περίπτωση, η πλήρωση του κενού θα γίνει μέσω συμπληρωματικής ερμηνείας των συμβάσεων κατ' άρθρο 200ΑΚ.⁸²

➤ *Ο έλεγχος της καταχρηστικότητας γενικών όρων τραπεζικών συμβάσεων στη νομολογία των Ελληνικών δικαστηρίων.*

Αν θα θέλαμε να δούμε την στάση των Ελληνικών δικαστηρίων ως προς τον έλεγχο της καταχρηστικότητας των γενικών όρων τραπεζικών συμβάσεων θα διακρίναμε μια εξέλιξη σχετικά με την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού. Έτσι, παλαιότερα η στάση των Ελληνικών δικαστηρίων διακρινόταν από κάποια διστακτικότητα να ελέγξουν άμεσα τον τρόπο άσκησης της συμβατικής ελευθερίας από τον χρήστη των ΓΟΣ, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν προχώρησαν ποτέ σε τέτοιο έλεγχο.⁸³

⁸² Καράκωστας, Γενικοί Όροι των Τραπεζικών Συναλλαγών, 70.

⁸³ Βλ. ΑΠ 1153/1976, ΝοΒ 1977, 700, σύμφωνα με την οποία η άσκηση του συμβατικού δικαιώματος που η τράπεζα επιφύλαξε στον εαυτό της, έτσι ώστε να έχει τη δυνατότητα να κλείνει τον αλληλόχρεο λογαριασμό οποτεδήποτε και για οποιαδήποτε αιτία κατά την κρίση της είναι καταχρηστική και παράνομη και Μον.Πρωτ. Ξάνθης που έκρινε ότι είναι άκυρος ως καταχρηστικός ο όρος σύμβασης πίστώσεως με αλληλόχρεο λογαριασμό ο οποίος ορίζει ότι η έκταση της παροχής (το ύψος της χορηγούμενης πίστωσης) ανατίθεται στην απόλυτη κρίση της τράπεζας.

Η προγενέστερη τακτική των δικαστηρίων άρνησης εξέτασης του περιεχομένου των τραπεζικών ΓΟΣ διαφαίνεται στην ακόλουθη απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, το οποίο κλήθηκε να εξετάσει από πλευράς καταχρηστικότητας, ΓΟΣ με τους οποίους η τράπεζα εξασφάλιζε μεγάλη ελευθερία χειρισμών. Στους συγκεκριμένους ΓΟΣ της τραπεζικής σύμβασης η τράπεζα κατοχύρωνε το δικαίωμά της με απλές εγγραφές να ακυρώνει εγγραφές πιστώσεων που έγιναν εκ πλάνης, καθώς και τη δυνατότητα, εφόσον ο πελάτης διατηρούσε περισσότερους λογαριασμούς, να μπορεί να προβαίνει σε μεταφορές υπολοίπων με δική του πρωτοβουλία. Το δικαστήριο με την υπ' αριθμ. 6521/95 (ΔΕΕ 1996, 949) απόφαση του αρνήθηκε να ελέγξει το περιεχόμενο των όρων αυτών και να αποφανθεί επι της καταχρηστικότητας και περιορίστηκε στα εξής : «Απ' τη στιγμή που ο αντισυμβαλλόμενος υπέγραφε τους ΓΟΣ δεν μπορεί μεταγενέστερα να επικαλεστεί την ακυρότητα τους λόγω του επαχθούς χαρακτήρα τους».⁸⁴

Μια πρώτη προσπάθεια ελέγχου των ΓΟΣ στο χώρο των συμβάσεων της καταναλωτικής πίστης έγινε με την απόφαση 3356/1997 (ΔΕΕ 1998,111) του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών το οποίο έκρινε ότι έντυπος όρος που επιτρέπει στην τράπεζα να χρεώνει τις πιστωτικές κάρτες των πιστοληπτών χωρίς παραστατικά δελτία υπεγεγραμμένα από τους ίδιους είναι άκυρος αφού το βάρος απόδειξης αντιστρέφεται εις βάρος του καταναλωτή. Μετά την απόφαση αυτή εκδόθηκαν αρκετές αποφάσεις οι οποίες κρίνουν ως καταχρηστικούς και επομένως άκυρους, ΓΟΣ τραπεζικών συμβάσεων. Τέτοιοι όροι που κρίθηκαν άκυροι ως καταχρηστικοί είναι :

- Ο όρος που παρέχει τη δυνατότητα στην τράπεζα, να επιβάλλει, κατά την κρίση της, έξοδα κίνησης σε λογαριασμό που παρουσιάζει υπόλοιπο κατώτερο από το όριο που καθορίζει κάθε φορά η ίδια

⁸⁴ Παρόμοιες και οι αποφάσεις : Πολ.Πρωτ.Θες. 2121/1991, Αρμ.1999,756· Εφ.Πειρ.1198/1995, ΔΕΕ 1996, 173.

(ΠΠρ.Αθ.1208/1998, ΔΕΕ 1998, 1101· ΑΠ.1219/2001, ΔΕΕ 2001, 1129).

- Ο ΓΟΣ σύμφωνα με τον οποίο η καθυστέρηση μιας και μόνο δόσης από τις πολλές που συμφωνήθηκαν, συνεπάγεται το ληξιπρόθεσμο ολόκληρου του υπολειπόμενου ποσού δανείου (ΑΠ 1219/2001).

Ειδικότερα όσον αφορά τους ΓΟΣ πιστωτικών καρτών, ως καταχρηστικοί κρίθηκαν οι εξής όροι :

- Ο ΓΟΣ που προβλέπει την προμήθεια ανάληψης μετρητών μέσω πιστωτικής κάρτας (ΑΠ 1219/2001· Εφ.Αθ 1291/2000, ΔΕΕ 2000, 1122).
- Οι ΓΟΣ χορήγησης πιστωτικής κάρτας που μετακυλύουν στον κάτοχο την ευθύνη για τη ζημία που υπέστη η Τράπεζα από παράνομη χρήση της κάρτας εξαιτίας κλοπής ή απώλειας, καθόσον δεν εξαρτούν την ευθύνη αυτή από υπαιτιότητα (ΑΠ 1219/2001).
- Ο ΓΟΣ που επιτρέπει στην τράπεζα να καθορίζει τον εκάστοτε συμβατικό τόκο χωρίς να καθορίζονται κριτήρια ειδικά εκ των προτέρων και εύλογα για τον καταναλωτή – πελάτη. (ΑΠ 1219/2001).
- Οι ΓΟΣ που ορίζουν για τις διαφορές που ανακύπτουν, ως αποκλειστικά αρμόδια τα δικαστήρια της έδρας της τράπεζας (ΑΠ 1219/2001).
- Οι ΓΟΣ που δημιουργούν πλάσμα περιέλευσης του λογαριασμού στον πελάτη με την πάροδο ορισμένης προθεσμίας (ΑΠ 1219/2001).
- Οι ΓΟΣ που προβλέπουν τη δυνατότητα αναπροσαρμογής της ετήσιας συνδρομής χωρίς ενημέρωση του κατόχου της πιστωτικής κάρτας (ΑΠ 1219/2001).
- Ο ΓΟΣ με τον οποίο αντιστρέφεται το βάρος απόδειξης (ΠΠρΑθ 1208/1998· ΑΠ 589/2001· ΠΠρΑθ 3356/1997).
- Ο όρος με τον οποίο παρέχεται η δυνατότητα στη τράπεζα να αναπροσαρμόσει μονομερώς την ετήσια συνδρομή, χωρίς να αναφέρονται στη σύμβαση τα κριτήρια (ΠΠρΑθ 1208/1998 ΕφΑθ 6291/2000)

- Ο ΓΟΣ ο οποίος παρέχει στην τράπεζα δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης πιστωτικής κάρτας με τον κάτοχο οποτεδήποτε και χωρίς καταγγελία ή αιτιολόγηση (ΠΠρΑθ 1208/1998· ΕφΑθ 1291/2000).
- Ο ΓΟΣ που χορηγεί στην τράπεζα δικαίωμα να απαγορεύει οποιαδήποτε χρήση της κάρτας οποτεδήποτε και χωρίς προειδοποίηση ή αιτιολόγηση (ΠΠρΑθ 1208/1998).

Ειδικότερα όσον αφορά ΓΟΣ στεγαστικών δανείων άκυροι ως καταχρηστικοί κρίθηκαν οι εξής όροι (ΠΠρΑθ 1119/2002, ΔΕΕ 2003, 422) :

- Ο ΓΟΣ που επιβάλλει έξοδα χρηματοδότησης και προμήθειας φακέλου.
- Ο ΓΟΣ με τον οποίο συμφωνείται μετακύλιση της εισφοράς του Ν 128/1975 στον καταναλωτή.
- Ο ΓΟΣ που προβλέπει τη μονομερή μεταβολή του επιτοκίου χωρίς ειδικό και σπουδαίο λόγο και το δικαίωμα καταγγελίας σε περίπτωση που ο οφειλέτης δεν συμφωνήσει.
- Ο ΓΟΣ που προβλέπει το δικαίωμα της τράπεζας να καταγγείλει τη σύμβαση σε περίπτωση καθυστέρησης πληρωμής οποιασδήποτε δόσης και ότι το σύνολο του ανεξόφλητου ποσού καθίσταται ληξιπρόθεσμο.
- Ο ΓΟΣ που προβλέπει την υποχρέωση εκχώρησης και μεταβίβασης στην τράπεζα μισθωμάτων του ακινήτου.
- Ο ΓΟΣ που προβλέπει το ζήτημα της κατανομής του βάρους απόδειξης των εγγράφων που προκύπτουν από αποσπάσματα των βιβλίων της τράπεζας.
- Οι ΓΟΣ με τους οποίους συμφωνείται η παραίτηση του εγγυητή – καταναλωτή από τις ενστάσεις των άρθρων 862 – 868 ΑΚ.
- Ο ΓΟΣ που προβλέπει την επιβολή αποζημίωσης στην τράπεζα λόγω πρόωρης αποπληρωμής του δανείου.

Ωστόσο οι καταχρηστικοί όροι δεν είναι το μόνο θέμα που επιβαρύνει την θέση των πελατών της τράπεζας. Ιδιαίτερης σημασίας και βαρύτητας είναι και ορισμένες καταχρηστικές πρακτικές της

τράπεζας όπως η σκόπιμη ή από άγνοια παράλειψη ενημέρωσης του πελάτη της για τη σημασία και τη λειτουργία της σύμβασης που υπογράφει, παρόλο που η τράπεζα είναι επιφορτισμένη με τη γενική υποχρέωση διαφυλάξεως των συμφερόντων των πελατών της και ενημέρωσης του, ως απόρροια της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ τράπεζας και πελάτη, η οποία επιβάλλεται νομικά από τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών και βρίσκει νομοθετικό έρεισμα στα 197, 198 και 288 ΑΚ.

Από την ευθύνη αυτή η τράπεζα δεν μπορεί να απαλλαγεί με ρήτρες στις συμβάσεις, ούτε ακόμη για ελαφρά αμέλεια. Έτσι λοιπόν, η αποφυγή τόσο της επιβολής καταχρηστικών γενικών όρων στις τραπεζικές συμβάσεις, όσο και της εφαρμογής καταχρηστικών πρακτικών αποτελεί υποχρέωση των τραπεζών που λειτουργεί έμμεσα και προς το συμφέρον τους.⁸⁵

Η υποχρέωση ενημέρωσης από την πλευρά της τράπεζας είναι ιδιαίτερης βαρύτητας καθότι ο πελάτης της είναι ευάλωτος και έχει αδυναμία κατανόησης εξ' αιτίας της φύσης της συναλλαγής. Η γνώση και η εμπειρία του σε έναν τομέα τόσο εξειδικευμένο και σύνθετο από πλευράς διαδικασίας νομικών θεμάτων που ανακύπτουν κτλ. είναι τέτοια και συχνά ο πελάτης της τράπεζας δεν μπορεί να αντιληφθεί τι πραγματικά του προτείνουν. Είναι πολύ δύσκολο για έναν καταναλωτή να κατανοήσει την αξία και την νομιμότητα των υποχρεώσεων και των συμβατικών δικαιωμάτων που υπάρχουν στις συμβάσεις που υπογράφει, κάτι που η τράπεζα είναι υποχρεωμένη να κάνει.

- *Η ευθύνη της τράπεζας για τις ζημιές από τη χρήση καταχρηστικών ΓΟΣ.*

Ο πελάτης της τράπεζας ο οποίος αποδέχθηκε σε συγκεκριμένη συναλλαγή καταχρηστικούς γενικούς όρους και υφίσταται κατόπιν ζημία εξαιτίας αυτών, δικαιούται να στραφεί κατά του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος και να αξιώσει αποκατάσταση της ζημίας του. Η αξίωση του

⁸⁵ Ψυχομάνης, «Οι γενικοί όροι στις τραπεζικές συμβάσεις», ΕΕμπδ 1998,887 επ.

κατά της τράπεζας είναι δυνατόν να θεμελιωθεί τόσο στις κοινές περί αδικοπραξίας διατάξεις (914 ΑΚ) όσο και στις ειδικές διατάξεις του ν. 2251/1994 για την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες (άρθρο 8). Και στις δύο περιπτώσεις η ένταξη στη σύμβαση με τον πελάτη καταχρηστικών γενικών όρων και η χρήση τους στη συγκεκριμένη συναλλαγή πληρεί το στοιχείο του παρανόμου και οδηγεί στον καταλογισμό της ευθύνης, εφ' όσον βέβαια συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις.^{80α}

^{80α} Καράκωστας, Η προστασία του καταναλωτή, 130.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

I. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ

Αλληλόχρεος λογαριασμός⁸⁶ είναι η σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ της τράπεζας και του πελάτη της και με βάση την οποία τα δύο συμβαλλόμενα μέρη αποφασίζουν να υποβάλλουν τις εκατέρωθεν απαιτήσεις και καταβολές τους, που προκύπτουν από τις μεταξύ τους συναλλαγές, σε συνολικό διακανονισμό ώστε απαιτητό να είναι στο τέλος μόνο το κατάλοιπο που θα προκύψει υπέρ της τράπεζας ή σπανιότερα υπέρ του πελάτη της.

Οι επιμέρους απαιτήσεις των μερών διατηρούν άθικτη τη νομική τους φύση χάνουν όμως την αυτοτέλειά τους καθιστάμενες μη απαιτητά κονδύλια πιστώσεως και χρεώσεως ενός ενιαίου λογαριασμού. Κατά συνέπεια δεν είναι δυνατή η διάθεση ή η δικαστική επιδίωξη των απαιτήσεων αυτών πριν από το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού. Εκκαθάριση και απόσβεση των επιμέρους απαιτήσεων των μερών συντελείται κατά ορισμένα διαστήματα τα οποία καθορίζονται κατά βάση με συμφωνία των μερών (περιοδικά κλεισίματα), απαιτητό δε καθίσταται το κατάλοιπο που προκύπτει κατά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού δηλαδή κατά τη λήξη της σύμβασης αλληλόχρεου λογαριασμού.

Με βάση την έννοια του αλληλόχρεου λογαριασμού, η οποία προσδόθηκε ήδη, τα βασικά στοιχεία της σύμβασης αλληλόχρεου λογαριασμού είναι τα εξής⁸⁷ :

- i) Προϋποτίθεται μια βασική σχέση (ενοχική σύμβαση) στην εξυπηρέτηση της οποίας αποβλέπει η – παρεπόμενη – σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού.
- ii) Συμφωνία των μερών ότι οι εκατέρωθεν αποστολές θα καταχωρούνται σε ενιαίο λογαριασμό.

⁸⁶ Βελέτζας, Δίκαιο αλληλόχρεου λογαριασμού, 27 επ· Κονδύλης, Έννοια, λειτουργία και αποτελέσματα του αλληλόχρεου λογαριασμού, 13 επ· Δουβλής, Η μεταβίβαση τραπεζικής πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, 47 επ·

⁸⁷ Βελέτζας, Δίκαιο αλληλόχρεου λογαριασμού, 32 επ.

Ειδικότερα χαρακτηριστικά που απορρέουν από αυτό το στοιχείο είναι⁸⁸:

- Η αμοιβασιότητα των εκατέρωθεν απαιτήσεων,
 - Το αδιάθετο και ανεπιδιώκτο των επιμέρους απαιτήσεων πριν από το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού.
- iii) Ο περιοδικός ή αυτόματος συμψηφισμός δεν σημαίνει και κλείσιμο του λογαριασμού.
- iv) Η αξίωση δημιουργείται μόνο για το κατάλοιπο, που προκύπτει μετά το κλείσιμο του λογαριασμού.

Για την ύπαρξη αλληλόχρεου λογαριασμού απαιτείται τουλάχιστον το ένα μέρος να είναι έμπορος. Στην πράξη αλληλόχρεο λογαριασμό τηρούν οι επαγγελματίες και οι επιχειρήσεις οπότε και τα δύο συμβαλλόμενα μέρη έχουν την εμπορική ιδιότητα. Όσον αφορά τη νομοθετική ρύθμιση του αλληλόχρεου λογαριασμού αυτή γίνεται αποσπασματικά καθώς οι διάφορες ρυθμίσεις που υπάρχουν αναφέρονται σε ορισμένες πτυχές της σύμβασης. Οι ρυθμίσεις αυτές είναι : το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ, το άρθρο 669 του εμπορικού Νόμου, τα άρθρα 47 επ του Ν.Δ. της 17.7/13.8-1923 «περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιριών» και τα άρθρα 873 επ του ΑΚ.

Ωστόσο κατά την κρατούσα γνώμη τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία, προϋπόθεση της ύπαρξης αλληλόχρεου λογαριασμού δεν είναι η αμοιβασιότητα των απαιτήσεων (de facto) αλλά η δυνατότητα πραγματοποίησης αποστολών (de jure) και από τα δύο μέρη, ανεξάρτητα αν αυτές αργότερα πραγματοποιηθούν ή όχι από το ένα μέρος. Η άποψη αυτή συνηγορεί και με τον σκοπό του αλληλόχρεου λογαριασμού που είναι η απλοποίηση και διευκόλυνση των πληρωμών μεταξύ των συναλλασσομένων μέσω της συνολικής εκκαθάρισης των εκατέρωθεν απαιτήσεων σε μελλοντικό χρόνο. Ο αλληλόχρεος λογαριασμός λοιπόν αποτελεί μια μέθοδο για την απρόσκοπτη λειτουργία των συναλλαγών.

Σύμφωνα με όλα όσα εκτέθηκαν για να υπάρχει σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού πρέπει να συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Στην πράξη

⁸⁸ Μάζης, Εμπράγματη εξασφάλιση τραπεζών και ανωνύμων εταιριών, 88επ· Λιτζερόπουλος, ερμΑΚ αρθ. 112, αριθ. 16· και νομολογία Εφ.Αθ. 3345/1999 ΝοΒ 48,54.

όμως πολλές φορές οι τράπεζες τιτλοφορούν έννομες σχέσεις απλού δανεισμού (όπως στην περίπτωση τοκοχρεωλυτικού δανείου των ΑΚ 806 και 807 όπου η μεν δανείστρια τράπεζα καταβάλλει το συμφωνημένο ποσό του δανείου στον πελάτη και αυτός ως οφειλέτης αναλαμβάνει την υποχρέωση να το επιστρέψει σε τοκοχρεωλυτικές δόσεις) ως άνοιγμα πίστωσης προκειμένου να ισχύουν στην συγκεκριμένη περίπτωση οι ευνοϊκές διατάξεις για τον ανατοκισμό των διατάξεων του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ και να αποκλειστεί η εφαρμογή του 296ΑΚ που θέτει συγκεκριμένες προϋποθέσεις για την επιβολή του ανατοκισμού. Στην περίπτωση αυτή ασφαλώς, ο χαρακτηρισμός της σύμβασης από τα μέρη (στην πραγματικότητα από την τράπεζα καθ' ότι η σύμβαση διατυπώνεται από την ίδια) δεν κρίνεται αποφασιστική καθ' ότι τόσο ο νομικός χαρακτηρισμός της σύμβασης όσο και οι εφαρμοστέες διατάξεις αποτελούν έργο του εφαρμοστή του δικαίου.

II. ΣΥΜΒΑΣΗ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΣΥΜΒΑΣΗ ΑΝΟΙΓΜΑΤΟΣ ΠΙΣΤΩΣΗΣ.

Στη σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, ως παρεπόμενη σύμβαση η οποία προϋποθέτει κάποια βασική σχέση στην εξυπηρέτηση της οποίας και αποσκοπεί, μπορεί να υπαχθεί κάθε συναλλακτική σχέση ανάμεσα στα μέρη, διαρκής ή περιοδική όπως σύμβαση κατάθεσης ή σύμβαση δανείου αναλήψιμου και επιστρέψιμου από τον πελάτη οποτεδήποτε ή σύμβαση γύρου. Ιδιαίτερα, συνήθως στην τραπεζική πρακτική, είναι ο συνδυασμός του αλληλόχρεου λογαριασμού με σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως με τον οποίο παρέχεται η ευχέρεια στο συμβαλλόμενο με την τράπεζα αφενός να κάνει χρήση της πίστωσης περισσότερες φορές με τον όρο να μην υπερβεί το ποσό της πίστωσης και αφετέρου να μειώνει την οφειλή του όταν έχει προσωρινά διαθέσιμα χρήματα.⁸⁹ Έτσι η σύμβαση ανοίγματος πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό αποτελεί έναν ελαστικό πιστοδοτικό μηχανισμό που επιτρέπει στον πελάτη (κατά κανόνα) της τράπεζας να λαμβάνει χρηματικά ποσά ανάλογα με τις ανάγκες του, ασφαλώς μέχρι το συμφωνηθέν όριο, ενισχύοντας προσωρινά την αγοραστική του δύναμη. Στην περίπτωση αυτή συνάπτεται σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως μεταξύ της τράπεζας και του πελάτη και συμπληρωματικά συνάπτεται και σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού έτσι ώστε η πρώτη σύμβαση να αποτελεί την κύρια ή υποκείμενη σχέση η δε διοχέτευση της πίστωσης μέσω του αλληλόχρεου λογαριασμού συνιστά αυτόνομη μεν νομικά σύμβαση πλην όμως παρεπόμενη ως προς την υποκείμενη σχέση σύμβαση μεταξύ των αυτών βέβαια συμβαλλομένων.⁹⁰

Σε κάθε περίπτωση⁹¹ ο αλληλόχρεος λογαριασμός έχει παρεπόμενο χαρακτήρα αφού σκοπός του είναι η ρύθμιση και διευκόλυνση του διακανονισμού άλλων συμβάσεων και δοσοληψιών. Αυτό όμως δεν σημαίνει και ότι καταλήγει απλό και μόνο εξάρτημά τους ή ότι χάνει τελείως την αυτοτέλειά του. Σωστό είναι να θεωρηθεί ότι η σύμβαση του αλληλόχρεου

⁸⁹ Γ. Σημίτης, «Η σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως δι' ανοικτού λογαριασμού», ΕΕΝ 1939, 139.

⁹⁰ Βελέτζας, Τραπεζικό Δίκαιο, 165.

⁹¹ Μάζης, Εμπράγματα εξασφάλιση τραπεζών και ανωνύμων εταιριών, 83 επ.

είναι τόσο περισσότερη παρακολουθηματική και λιγότερη ανεξάρτητη όσο αυτός είναι περισσότερο ειδικός, συνάπτεται δηλαδή για την εξυπηρέτηση των δοσοληψιών ορισμένων και μόνο συμβάσεων και επομένως, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, όταν η βασική σύμβαση είναι μια και μόνη, όπως συμβαίνει στο άνοιγμα πίστωσης. Διότι ναι μεν τ' αποτελέσματα λ.χ. του ανατοκισμού επέρχονται και εδώ απ' αυτή την ίδια τη λειτουργία της σύμβασης του αλληλόχρεου, πλην όμως, τόσο οι απαιτήσεις που προκύπτουν από τις πράξεις παραχώρησης της πίστωσης από μέρους της τράπεζας παραμένουν πάντα απαιτήσεις από την αρχική αιτία - το άνοιγμα δηλαδή πίστωσης - όσο και η τελική ενιαία απαίτηση, μετά και παρά την ενοποίηση, διατηρεί τόσο έντονη την αιτία αυτή, ώστε και ύστερα ακόμη από την αναγνώριση του υπολοίπου, οι όροι της άσκησης της και οι για χάρη της βασικής σχέσης του ανοίγματος πίστωσης ασφάλειες, ρυθμίζονται σύμφωνα μ' αυτήν.

Γενικότερα, η λειτουργία και τα αποτελέσματα του αλληλόχρεου λογαριασμού πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να προάγουν απόλυτα τη λειτουργία της βασικής σύμβασης ανοίγματος πιστώσεως, που είναι και ο σκοπός άλλωστε για τον οποίο καταρτίστηκε και η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού. Έτσι, ενώ το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ θεσπίζει για κάθε περίπτωση αλληλόχρεου την αρχή ότι μπορεί αυτός να κλεισθεί οριστικά οποτεδήποτε θελήσει καθένας από τους συμβαλλόμενους αυτό δεν μπορεί να ισχύσει στον αλληλόχρεο που εξυπηρετεί βασική σύμβαση η οποία συμφωνήθηκε να είναι ορισμένου χρόνου, όπως συμβαίνει με το άνοιγμα πίστωσης ορισμένης διάρκειας. Στην περίπτωση αυτή η μεγάλη εξάρτηση που αποκτά ο αλληλόχρεος από τη βασική σύμβαση, επιβάλλει να μην εφαρμοσθεί ο ενδοτικού, άλλωστε, δικαίου κανόνας αυτός αλλά να περιορίζονται τα μέρη στον ίδιο βαθμό που περιορίζονται και από εκείνη, τους όρους και τις προθεσμίες της. Τόσο συνεπώς η καταγγελία του αλληλόχρεου όσο και γενικά η για οποιονδήποτε άλλο λόγο λύση του, θα επέρχεται από την επέλευση των αντίστοιχων λόγων λύσης του ανοίγματος πίστωσης, εκτός βέβαια αν συμφωνηθεί να πάψει να εξυπηρετείται με τον αλληλόχρεο, οπότε με το κλείσιμο του παύει μεν η ύπαρξη του όχι όμως και η αντίστοιχη του

ανοίγματος πιστώσεως, της οποίας η εξόφληση θα γίνεται πλέον χωρίς εκείνον.

ΙΙΙ. Η ΡΗΤΡΑ ΠΕΡΙ ΟΠΟΤΕΔΗΠΟΤΕ ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΛΗΛΟΧΡΕΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ.

Σύμφωνα με την ΑΚ 361 για την αλλοίωση της ενοχής, δηλαδή για την κατάργησή της, απαιτείται σύμβαση εκτός εάν ο νόμος ορίζει διαφορετικά όπως συμβαίνει με την υπαναχώρηση και την καταγγελία. Ειδικότερα⁹², καταγγελία είναι το δικαίωμα του συμβαλλομένου να διαλύσει μονομερώς και για το μέλλον υφιστάμενη διαρκή σύμβαση. Η καταγγελία δεν ρυθμίζεται ειδικώς από τον Αστικό Κώδικα. Αντί της ενιαίας ρύθμισης προκρίθηκε, στις περιπτώσεις που δικαίωμα καταγγελίας αναγνωρίζεται από το νόμο, η ειδική αναφορά των όρων της (π.χ. ΑΚ 608 επ., 669 επ., 766 επ.). Όταν δε το δικαίωμα καταγγελίας στηρίζεται στη σύμβαση, οι όροι ασκήσεως του καθορίζονται από τους συμβαλλομένους (ΑΚ 361), εφόσον βέβαια δεν προσκρούουν σε διατάξεις δημοσίας τάξεως.

Το δικαίωμα καταγγελίας που απορρέει από το νόμο, όπως στην περίπτωση του αλληλόχρεου λογαριασμού (άρθρο 112 ΕισΝΑΚ), στηρίζεται στην υπό κάθε δίκαιο βασική ηθική αντίληψη, ότι «η έννομος τάξις δεν πρέπει να επιτρέπη την συμβατικήν δέσμευσιν έως το διηνεκές, ίνα μη άλλως, εκ της διαφοράς των ανθρωπίνων χαρακτήρων ή και εκ του αναποφεύκτου μεταβολής των γενικών συνθηκών εν μέσω των οποίων κινείται πάσαι σύμβασις, δημιουργούνται καταστάσεις αφόρητοι και αναπτύσσονται πάθη και μίση καταστρεπτικά δια την εύρυθμον λειτουργίαν της συναλλακτικής ζωής».⁹³

Ωστόσο για να είναι η καταγγελία μιας συμβάσεως ορισμένου χρόνου⁹⁴ έγκυρη απαιτείται η ύπαρξη σπουδαίου λόγου, δηλαδή λόγου που να δικαιολογεί την πρόωρη λύση της συμβάσεως. Σπουδαίο λόγο αποτελεί το σύνολο των περιστατικών που αντικειμενικώς κατά την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη εκτιμώμενα, ενόψει και των συμφερόντων των συμβαλλομένων, καθιστούν μη ανεκτή τη διατήρηση της συμβάσεως. Η

⁹² Γεωργιάδης, Ενοχικό δίκαιο – Γενικό μέρος, 301 επ.

⁹³ Ζέπος, Ενοχικό Δίκαιο Β, Ειδικό μέρος, 475.

⁹⁴ Με μόνη εξαίρεση την περίπτωση της μισθώσεως εμπιστευτικών εργασιών ρητώς επιτρέπεται η χωρίς σπουδαίο λόγο έκτακτη καταγγελία (ΑΚ 676).

καταγγελία συμβάσεως αορίστου χρόνου δεν γεννά προβλήματα καθώς με την καταγγελία προσδιορίζεται εκ των υστέρων η χρονική διάρκεια της σύμβασης και γι' αυτό δεν απαιτείται ούτε η ύπαρξη σπουδαίου λόγου ούτε η τήρηση προθεσμίας.

Ιδιαίτερα στις διαρκείς συμβάσεις όπου τα συμβαλλόμενα μέρη, εν προκειμένω στην σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού ο πελάτης της τράπεζας κατά κανόνα, αποβλέπουν στη δημιουργία ενός νομικού πλαισίου το οποίο θα διέπει την σχέση τους για ορισμένο ή αόριστο χρόνο. Και επί τη βάση αυτή, ο ασθενέστερος των συμβαλλομένων κατά κανόνα προβαίνει σε διάφορες κινήσεις με μακροπρόθεσμο ορίζοντα αφού πρώτα υπολογίσει ότι θα μπορέσει να αντεπεξέλθει στη σχετική υποχρέωση.

Έτσι ο σεβασμός των συμφερόντων του αντισυμβαλλόμενου μέρους επιβάλλει την ύπαρξη σοβαρού λόγου ο οποίος να δικαιολογεί την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας. Την ύπαρξη συμφέροντος για τον πρόωρο τερματισμό της συναλλαγής επιβάλλει και η αρχή της καλής πίστης η οποία και διέπει αρκετές διατάξεις.⁹⁵ Τέτοιες είναι οι διατάξεις των άρθρων 585 ΑΚ και 588 ΑΚ για τη μίσθωση πράγματος, 672 ΑΚ για τη σύμβαση εργασίας και 766 ΑΚ για την εταιρία και 797 ΑΚ για την κοινωνία. Σε όλες τις διατάξεις αυτές απαιτείται η ύπαρξη σπουδαίου λόγου, δηλαδή λόγου που να δικαιολογείται από την καλή πίστη, για τη μονομερή λύση της σύμβασης. Η απουσία σπουδαίου λόγου για την μονομερή λύση της σύμβασης θα προσέκρουε άλλωστε και στην ΑΚ 281. Συμπερασματικά λοιπόν καταλήγουμε ότι από την ΑΚ 281 και κυρίως από την ΑΚ 288, για την καταγγελία διαρκούς συμβάσεως ορισμένου χρόνου, απαιτείται η ύπαρξη σπουδαίου λόγου που νοείται ως δικαιολογημένο συμφέρον του μέρους που προβαίνει σ' αυτή.

Ωστόσο το άρθρο 112 § 2 εδ. β ΕισΝΑΚ ορίζει ότι καθένα από τα μέρη μπορεί οποτεδήποτε με καταγγελία του να θεωρήσει ότι ο αλληλόχρεος λογαριασμός έκλεισε οριστικά οπότε ο δικαιούχος του καταλοίπου μπορεί να το απαιτήσει αμέσως. Κατ' αρχήν πρέπει να σημειωθεί ότι η διάταξη αυτή του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ έχει τεθεί στη βάση της ύπαρξης πραγματικού αλληλόχρεου λογαριασμού και όχι δοσοληπτικού λογαριασμού ο οποίος

⁹⁵ Βελέτζας, Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, 83.

τιτλοφορείται απ' την τράπεζα ως σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως για να συνδυαστεί με τον αλληλόχρεο λογαριασμό και έτσι να ισχύουν και στην περίπτωση αυτή οι ευνοϊκές ρυθμίσεις της διάταξης του άρθρου 112ΕισΝΑΚ.

Ειδικά για τον τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό ισχύουν και οι διατάξεις των άρθρων 47 και 64 επ. του Ν.Δ. της 17-7/13.8 του 1923 οι οποίες ρυθμίζουν την καταγγελία στην οποία προβαίνει η τράπεζα που χορήγησε «δάνειο», δηλαδή πίστωση, με αλληλόχρεο λογαριασμό. Η τράπεζα έχει το δικαίωμα να κλείσει το λογαριασμό οποτεδήποτε καταγγέλλοντας όμως προηγουμένως και τη σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως.⁹⁶ Οι διατάξεις αυτές όμως προκαλούν πλήθος προβλημάτων σε σχέση με την καταχρηστικότητα των ενεργειών της τράπεζας.

Μεταξύ της τράπεζας και του αντισυμβαλλομένου της δημιουργείται μια σχέση εμπιστοσύνης με βάση την οποία η τράπεζα έχει υποχρέωση πίστης προς τον πελάτη και οφείλει να μη θέτει τα συμφέροντα του σε κίνδυνο αλλά να τα προστατεύει. Και αυτό είναι εύλογο δεδομένου ότι ο πελάτης με την πίστωση που του παρέχει η τράπεζα επιδιώκει την ανάπτυξη της επιχείρησης του προβαίνοντας σε διάφορες κινήσεις με μακροπρόθεσμο ορίζοντα αφού πρώτα υπολογίσει ότι θα μπορέσει να αντεπεξέλθει στην σχετική υποχρέωση. Κατά την αντίληψη του για την ομαλή συνέχιση της συναλλαγής αυτής αρκεί η φερεγγυότητα του και η πραγματοποίηση των απαραίτητων αποστολών από τη μεριά του.

Το Ν.Δ. του 1923 δίνει στην τράπεζα το δικαίωμα να κλείνει οποτεδήποτε κατά την κρίση της το λογαριασμό ειδοποιώντας τον πελάτη της με απλή επιστολή. Ενόψει όμως των υποχρεώσεων που έχει η τράπεζα έναντι του πελάτη της θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να διερευνάται κατά ποσον αυτή η συμπεριφορά αντίκειται στην αρχή της καλής πίστης ή αποτελεί καταχρηστική άσκηση του σχετικού δικαιώματος.

Από την αρχή της καλής πίστης (288 ΑΚ) απορρέει η υποχρέωση της τράπεζας να προστατεύει τα συμφέροντα του πελάτη της και να μη τα θέτει σε κίνδυνο χωρίς σοβαρό λόγο αλλά και να μην διαψεύσει την δικαιολογημένη προσδοκία του πελάτη για συνέχιση της συναλλακτικής τους σχέσης ιδιαίτερα

⁹⁶ Εφ.Λαρ. 439/1994, ΕλλΔνη 1995,410

όταν δεν συντρέχουν σημαντικοί λόγοι που να δικαιολογούν την μονομερή και πρόωρη λύση της συναλλαγής τους όπως η αντισυμβατική συμπεριφορά του πιστούχου ή ο κλονισμός της οικονομικής κατάστασης του πιστούχου επί τη βάση της οποίας πραγματοποιήθηκε η συνεργασία. Αλλά και σ' αυτές τις περιπτώσεις η αρχή της καλής πίστης επιβάλλει την παροχή διευκολύνσεων από τη μεριά της τράπεζας και η αντοχή της έως του σημείου που δεν θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα της.⁹⁷

Εκτός των άλλων, το δικαίωμα της τράπεζας να κλείνει οποτεδήποτε θελήσει τον αλληλόχρεο λογαριασμό, σε πολλές περιπτώσεις συνιστά καταχρηστική άσκηση του σχετικού δικαιώματος προσκρούοντας στην ΑΚ 281. Από την άποψη της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, η νομολογία των Ελληνικών δικαστηρίων⁹⁸ έκρινε άκυρο τον όρο ότι η τράπεζα μπορεί να κλείνει την πιστοδοτούμενη σχέση ανά πάσα στιγμή και κατά την απόλυτη κρίση της. Έτσι κρίθηκε ότι η άσκηση του δικαιώματος της τράπεζας, που απορρέει από τη σύμβαση που έχει συνάψει με τον πελάτη της, να προβεί στο κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού μετά την παροχή προς τον πελάτη της μέρους μόνο της πίστωσης που συμφωνήθηκε, απαιτώντας, ταυτοχρόνως, την καταβολή του υπολοίπου που οφείλεται μέχρι το κλείσιμο του και με τόκους, προμήθειες κλπ., χωρίς να έχουν γίνει ακόμη απαιτητά, γίνεται χωρίς συμφέρον της τράπεζας. Και αυτό προκύπτει ανενδοίαστα από το γεγονός ότι ακόμη δεν έχει ικανοποιήσει τις «απαιτήσεις» της και με σημαντική ζημία για τον πελάτη της, ο οποίος, αν δεν του δημιουργούσε προβλήματα η τράπεζα με το ξαφνικό και αναίτιο κλείσιμο των λογαριασμών του, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, θα εξοφλούσε ολικά τις υποχρεώσεις του.⁹⁹ Η συμπεριφορά αυτή υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλονται από την καλή πίστη και τον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του δικαιώματος (281 ΑΚ)

Έτσι η καταγγελία της σύμβασης με αλληλόχρεο λογαριασμό, απότοκο αδικαιολόγητης και αντισυμβατικής συμπεριφοράς, και συγκεκριμένα όταν δεν υπάρχει σοβαρός λόγος από τη μεριά της τράπεζας ενώ υπάρχει ζημία του

⁹⁷ Βελέτζας, Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, 55 επ.· ο ίδιος, Δίκαιο αλληλόχρεου λογαριασμού, 88 επ.

⁹⁸ ΑΠ 1153/1976, ΝΟΒ 1977, 700· ΑΠ 214/1972, ΝΟΒ 1972, 900· ΕφΑθ. 7624/1975 ΕεμΔ 1976, 404

⁹⁹ Παρόμοιες ΠολΠρΑθ 4776/1972 ΕΕμΔ 1974, 484· Μον ΠρΝαυπλ 192/1984, ΕΕμΔ 1984, 240· ΜονΠρΞάνθ 434/1985, ΕΕμΔ 1985, 636.

πιστούχου, ιδιαίτερα όταν αυτός βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από την τράπεζα, παραβιάζει την αρχή της εμπιστοσύνης που διέπει την σχέση τους και συνιστά κατάχρηση του δικαιώματος¹⁰⁰ καταγγελίας η οποία συνεπώς είναι άκυρη.

Αλλά και στην περίπτωση εκείνη όπου ο πιστούχος δικαιολογημένα προσδοκά τη συνέχιση της συναλλαγής και μάλιστα όταν ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του απέναντι στη τράπεζα η υποχρέωση της τράπεζας να συνεχίσει την παροχή πιστώσεων προς τον πελάτη της θεμελιώνεται στην απαγόρευση των *venire contra factum proprium*. Η απαγόρευση αυτή καθίσταται ακόμη πιο έντονη όταν ο πιστούχος είναι ιδιαίτερα εξαρτημένος από την τράπεζα είτε λόγω της επένδυσης στην οποία έχει ήδη προβεί είτε λόγω της επιβάρυνσης όλων ή των περισσότερων περιουσιακών του στοιχείων έτσι ώστε να είναι αδύνατον να επιτύχει χρηματοδότηση από άλλη τράπεζα.

Περαιτέρω η διάταξη του νομοθετικού διατάγματος της 17-7/13.8.1923 (αρθ. 47 § 2) σύμφωνα με την οποία η τράπεζα έχει το απόλυτο δικαίωμα να περιορίζει ή να κλείνει, κατά την κρίση της, και οποιαδήποτε στιγμή την εν λόγω πίστωση, ειδοποιώντας σχετικά τον πιστούχο με αποστολή απλής επιστολής, τιθέμενος στη σύμβαση ως όρος αυτής είναι άκυρος και για το λόγο ότι αναθέτει τον προσδιορισμό της παροχής στην απόλυτη κρίση του ενός εκ των συμβαλλομένων, πράγμα απαγορευμένο κατά την ΑΚ 372. Το άρθρο 372 ΑΚ εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή, αφού πραγματικά με τον όρο αυτό ανατίθεται στην απόλυτη, ανεξέλεγκτη και απεριόριστη κρίση ενός από τους συμβαλλομένους, της τράπεζας. Η ρήτρα σύμφωνα με την οποία η τράπεζα δικαιούται να κλείσει την πίστωση οποτεδήποτε και ακόμη και χωρίς καμία προειδοποίηση του πιστούχου έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή (ν. 2251/1994), εφόσον υπάρχει ενέργεια μονομερής, κατά την απόλυτη, ανεξέλεγκτη και απεριόριστη κρίση του ενός των συμβαλλομένων, της τράπεζας καθώς με τον τρόπο αυτό διαταράσσεται η ισορροπία των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών (άρθρο 2 § 6).

¹⁰⁰ Βελέτζας, Δίκαιο αλληλόχρεου λογαριασμού, 90.

Η σχέση που συνδέει την τράπεζα με τον πελάτη της κατά την παροχή τραπεζικών εργασιών είναι σχέση εμπιστοσύνης που στηρίζεται στην αρχή της καλής πίστης. Αυτή καθ' εαυτή η δυνατότητα της τράπεζας να επεμβαίνει σε ουσιώδεις περιουσιακές υποθέσεις του πελάτη προϋποθέτει από τη φύση της σχέση εμπιστοσύνης που χαρακτηρίζει κάθε τραπεζική σύμβαση και διακηρύσσεται μάλιστα πανηγυρικά στα προόμια των ΓΟΣ.

Η τράπεζα ως χρηματοδοτικός οργανισμός ασκεί αποφασιστική επίδραση στην ανάπτυξη και τη λειτουργία μιας επιχείρησης και κατ' επέκταση στην ομαλή λειτουργία της εθνικής οικονομίας. Αυτός ο ρόλος της τράπεζας αφενός της προσδίδει σημαντικές δυνατότητες επίδρασης στην πορεία και γενικά στα πράγματα της χρηματοδοτούμενης επιχείρησης και αφετέρου σημαίνει ότι η άσκηση χρηματοδοτικού έργου συνεπάγεται αυξημένη ευθύνη και μέριμνα για τα συμφέροντα της χρηματοδοτούμενης οικονομικής μονάδας. Η ενάσκηση των δικαιωμάτων του δανειστή – χρηματοδότη, που απορρέει από το συμβατικό πλαίσιο θα πρέπει να επιτελείται με επιμέλεια αλλά και διακριτικότητα όπως επιβάλλεται από τις περιστάσεις.¹⁰¹ Ο σεβασμός και η τήρηση των παραπάνω αρχών απορρέουν, *de lege lata* από τις αρχές της καλής πίστης και των χρηστών ηθών¹⁰² οι οποίες επιβάλλουν και κάποιες παρεπόμενες υποχρεώσεις ανεξάρτητα αν έχουν προβλεφθεί, *expressis verbis*, στη σύμβαση που συνάφθηκε. Τέτοιες υποχρεώσεις είναι λ.χ. η υποχρέωση προετοιμασίας των – έννομων – αγαθών του δανειστή με τα οποία έρχεται σε – συναλλακτική – επαφή ο οφειλέτης κατά την εκτέλεση της σύμβασης.

Στις περιπτώσεις εκείνες όπου η πρόωρη καταγγελία της σύμβασης πιστώσεως με αλληλόχρεο λογαριασμό γίνεται χωρίς σημαντικό λόγο και με πρόκληση ζημίας στον πιστούχο δεν αποκλείεται η δημιουργία λόγου ευθύνης κατ' άρθρα 914 ΑΚ και 919 ΑΚ έναντι του πελάτη της τράπεζας που υπέστει σοβαρή οικονομική ζημία λόγω της αντισυμβατικής συμπεριφοράς της τράπεζας.

¹⁰¹ Κοτσιρης, Προβλήματα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας, Αρμ. 1984, 601.

¹⁰² Βλ. σχετικά γνωμοδότηση των Γαζή/Χιωτέλλη, Ευθύνη Τράπεζας κατ' ΑΚ 919, ΝοΒ 1992, 467· Παπανικολάου, Ευθύνη τράπεζας κατ' ΑΚ 919, ΝοΒ 1992, 509· Ν.Ροκά, Ευθύνη τράπεζας κατ' ΑΚ 919, ΝοΒ 1992, 503.

Σύμφωνα με το άρθρο 919 ΑΚ «όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπον αντίθετο προς τα χρηστά ήθη έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει». Από τη διάταξη αυτή, η οποία είναι ειδική και συμπληρωματική της διάταξης του άρθρου 914 ΑΚ, αφού επεκτείνει την αδικοπρακτική ευθύνη και τις περιπτώσεις που, ευθέως, δεν προσβλήθηκε ορισμένο δικαίωμα ή προστατευόμενο συμφέρον, με σαφήνεια προκύπτει ότι προϋποθέσεις εφαρμογής της είναι¹⁰³ :

- α) συμπεριφορά του δράστη (πράξη ή παράλειψη, που ανάγεται είτε σε άσκηση δικαιώματος είτε όχι), που αντίκειται στα χρηστά ήθη,
- β) η συμπεριφορά αυτή να συνοδεύεται από πρόθεση επαγωγής ζημίας, έστω και με τη μορφή ενδεχόμενου δόλου,
- γ) να προκλήθηκε πραγματικά ζημία σε άλλον και
- δ) να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στη συμπεριφορά του δράστη και στη ζημία.

Αντίθεση προς τα χρηστά ήθη υπάρχει όταν, κατ' αντικειμενική κρίση, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του «χρηστώς και εμφρόνως σκεπτομένου κοινωνικού ανθρώπου» η συμπεριφορά του δράστη αντίκειται στην κοινωνική ηθική και στις θεμελιώδεις δικαστικές αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται το θετικό δίκαιο.¹⁰⁴ Για τη διαπίστωση της αντίθεσης στα χρηστά ήθη, η συμπεριφορά του δράστη πρέπει να εξετάζεται συνολικά και μάλιστα όχι μεμονωμένα μόνο τα αίτια που τον οδήγησαν στη συγκεκριμένη ενέργεια του, αλλά το σύνολο των περιστάσεων, κάτω από τις οποίες εκδηλώθηκε ολόκληρη η συμπεριφορά του, και που σχετίζονται με τους σκοπούς, τα μέσα και τις μεθόδους, που χρησιμοποίησε, ανεξάρτητα από τις ιδέες, αναφορικά με τα χρηστά ήθη.¹⁰⁵

Παραπέρα, αυτός που ζημιώθηκε με τη συνδρομή των παραπάνω προϋποθέσεων της ΑΚ 919 μπορεί να ασκήσει αυτοτελή αγωγή, κατά τις διατάξεις του άρθρου 919 ΑΚ, ζητώντας την αποκατάσταση της ζημίας του. Αυτή η ζημία του μπορεί να είναι είτε υλική, με τη μορφή θετικής ή

¹⁰³ Απ. Γεωργιάδης, σε Γεωργιάδη/Σταθόπουλο, ΑΚ, άρθρο 919, αρ. 6.

¹⁰⁴ Απ. Γεωργιάδης, ΕΛΛΔνη 1992, 87· Δεληγιάννης/Κορνηλάκης, Ειδικό ενοχικό δίκαιο, ΙΙΙ, 144· Καυκάς, Ενοχικόν Δίκαιο, άρθρο 919, 775.

¹⁰⁵ Μπαλής, Γενικά αρχαί, § 173.

αποθετικής ζημίας, είτε ηθική προς αποκατάσταση της οποίας απαιτείται ανάλογη χρηματική ικανοποίηση.¹⁰⁶

Την ίδια υποχρέωση για αποζημίωση του ζημιωθέντος έχουν και τα πιστωτικά ιδρύματα, οι τράπεζες, όταν με τη συμπεριφορά τους, η οποία είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη, προκάλεσαν ζημία στον αντισυμβαλλόμενο τους. Μια τέτοια αντίθετη προς τα χρηστά ήθη συμπεριφορά υπάρχει και όταν η τράπεζα εκμεταλλευόμενη την εξουσιαστική θέση της απέναντι στον αντισυμβαλλόμενο πελάτη της, προβαίνει ξαφνικά και αδικαιολόγητα σε ενέργειες που προκαλούν ζημία στον πελάτη, όπως το χωρίς σπουδαίο λόγο οριστικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού, χωρίς συγχρόνως να αποφέρει και ωφέλεια στην ίδια την τράπεζα.¹⁰⁷ Και αυτό γιατί γίνεται δεκτό ότι η τράπεζα υποχρεούται να μη θέτει, χωρίς σοβαρό λόγο, σε κίνδυνο τα συμφέροντα του πελάτη της καθώς η συμπεριφορά αυτή αντίκειται στα χρηστά ήθη, με την έννοια του άρθρου 919 ΑΚ.

Τέλος ο έλεγχος της ρήτρας περί οποτεδήποτε κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού μπορεί να πραγματοποιηθεί και στα πλαίσια των διατάξεων για την προστασία του καταναλωτή. Ο έλεγχος αυτός γίνεται στα πλαίσια του νόμου 2251/94 με τον συνδυασμό αφενός της γενικής ρήτρας της § 6 του άρθρου 2, όπου εξειδικεύονται τα κριτήρια των ΑΚ 281 και ΑΚ 288, και αφετέρου του καταλόγου των *per se* καταχρηστικών όρων και επομένως άκυρων, χωρίς να εξεταστεί η συνδρομή των προϋποθέσεων της § 6. Επί τη βάση αυτή η ρήτρα περί οποτεδήποτε κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού, χωρίς την ύπαρξη σπουδαίου λόγου μπορεί να υπαχθεί στην περίπτωση ε' της § 7 του άρθρου 2 ν. 2251/1994 σύμφωνα με το οποίο σε κάθε περίπτωση καταχρηστικοί είναι ιδίως οι όροι που «επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο, ειδικό και σπουδαίο λόγο». Έτσι η καταχρηστικότητα και συνεπώς η ακυρότητα της ρήτρας περί οποτεδήποτε κλεισίματος του αλληλόχρεου λογαριασμού θεμελιώνεται ευθέως στην διάταξη του άρθρου 2 §

¹⁰⁶ Ηθική βλάβη αναγνωρίζεται και στα νομικά πρόσωπα, ΑΠ 1043/1987 ΝοΒ 1988, 1432· ΕφΑθ770/1991 ΕμπΔ 1992, 45.

¹⁰⁷ Γεωργόπουλος, Τρόπος τραπεζικής συμπεριφοράς που δεν βρίσκει σύμφωνη την έννομη τάξη, ΔΕΕΤ 1989, 126 επ.

7 περίπτωση ε'. Επομένως ο δικαστής δεσμεύεται από την επιλογή του νομοθέτη και υποχρεούται να προχωρήσει στον χαρακτηρισμό της επίμαχης ρήτρας ως καταχρηστικής και άκυρης χωρίς να προχωρήσει σε περαιτέρω έλεγχο βάσει της § 6.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή Ελληνικό και Κοινοτικό ΙΙ, 1996.
- Αλεξανδρίδου Ε., «Ο Ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή. Ομοιότητες και διαφορές με το Ν. 1961/1191. Σχέσεις με Ν.146/1914», Αρμενόπουλος 1996.
- Βελέτζας Ι., Δίκαιο αλληλόχρεου λογαριασμού, 2000.
- Βελέτζας Ι., Τραπεζικό δίκαιο, 1992.
- Γαζής/Χιωτέλλης, Γνωμοδότηση, ευθύνη τράπεζας κατ' ΑΚ 919, ΝοΒ 1992, 467.
- Γεωργακόπουλος Λ., Εγχειρίδιο εμπορικού δικαίου, Γενικό μέρος, τόμος 2, 1984.
- Γεωργιάδης Απ., Γενικές αρχές του αστικού δικαίου, 1997.
- Γεωργιάδης Απ., κατ' άρθρο ερμηνεία ΑΚ, άρθρο 919, Γεωργιάδης – Σταθόπουλος.
- Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό δίκαιο, Γενικό μέρος, 2000.
- Γκούσκου Αγγ., «Ζητήματα νομικής προστασίας καταναλωτών – πελατών τραπεζών» ΔΕΕ, 1997.
- Γκούσκου Αγγ., σχόλιο στην ΕφΑθ 2175/1996, ΝοΒ 1998.
- Δεληγιάννης/Κορνηλάκης, Ειδικό ενοχικό δίκαιο, 1992.
- Δέλλιος Γ., Προστασία του καταναλωτή, 2001.
- Δέλλιος Γ., «Ο κρίσιμος βαθμός διατάραξης της συμβατικής ισορροπίας για τον έλεγχο του περιεχομένου ΓΟΣ», Αρμενόπουλος 2000.
- Δελούκα – Ιγγλέση Κ., Ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο του καταναλωτή, 1998.
- Δελούκας Ν., Γενικοί όροι συναλλαγών, 1952.
- Δουβλής Β., Η μεταβίβαση τραπεζικής πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, 1994.
- Δωρής Φ., Περιορισμοί της συμβατικής ελευθερίας στις ρήτρες αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας, 1998.
- Δωρής Φ., «Η εξειδίκευση της καλής πίστης στο άρθρο 2 του ν. 2251/1994 για την προστασία των καταναλωτών και η σημασία της στο κοινό αστικό δίκαιο», ΝοΒ 2000.
- Δωρής Φ., σχόλιο στην ΠΠρΑθ 3356/1997, ΝοΒ 1988.

- Ζέπος Π.,
 Καρακώστας Ι.,
 Καρακώστας Ι.,
 Καρακώστας Ι.,
 Καραύσης Μ.,
 Καραύσης Μ.,
 Καυκάς Κ.,
 Κορνηλάκης Π.,
 Κονδύλης Δ.,
 Κοτσιρίης Λ.,
 Λαδάς,
 Λαδάς,
 Λιακόπουλος Θ.,
 Λιακόπουλος Θ.,
 Λιτγερόπουλος,
 Μάζης Π.,
 Μεντής Γ.,
 Μεντής Γ.,
 Μπαλής,
 Παπαδοπούλου Ανθ.,
 Παπανικολάου Π.,
- Ενοχικό Δίκαιο β, Ειδικό μέρος, 1965.
 Προστασία του καταναλωτή, 1997.
 Γενικοί όροι των τραπεζικών συναλλαγών, 2001.
 «ΓΟΣ και ερμηνεία τους υπό το φως των
 συνταγματικών και κοινοτικών διατάξεων», ΔΕΕ 1998.
 Γενικές Αρχές, 1992.
 Γενικοί όροι συναλλαγών – Δικαστικός έλεγχος : με μια
 εισαγωγική ρύθμιση των ν. 1961 και 2000/1991, 1992.
 Ενοχικόν Δίκαιον, 1961.
 Επίτομο ειδικό ενοχικό δίκαιο, 2000.
 Έννοια λειτουργία και αποτελέσματα του αλληλόχρεου
 λογαριασμού, 1995.
 «Προβλήματα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων
 κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας»,
 Αρμενόπουλος 1984, 601.
 «Ζητήματα νομοθετικής ρύθμισης των γενικών όρων
 συναλλαγών», ΕΛΛΔνη 1998/
 «Το γλωσσικό ζήτημα των ΓΟΣ», ΔΕΕ 1996.
 Γενικό εμπορικό δίκαιο, 1995.
 «Εξελιξείς και προοπτικές του δικαίου της βιομηχανικής
 ιδιοκτησίας, ΔΕΕ 1995.
 ΕρμΑΚ, άρθρο 112 ΕισΝΑΚ.
 Εμπράγματα εξασφάλιση τραπεζών και ανωνύμων
 εταιριών, 1996
 Γενικοί όροι συναλλαγών σε καταναλωτικές και
 εμπορικές συμβάσεις, 2000.
 «Γενικοί όροι τραπεζικών καταναλωτικών συμβάσεων»,
 ΧρΙΔ Α/2001.
 Γενικά αρχαί του αστικού δικαίου, 1961.
 «Η εισδοχή των συναλλακτικών όρων στην ατομική
 σύμβαση και προστασία του καταναλωτή», ΕΕμπΔ
 1990/
 «Δύο ανοικτά ακόμη ζητήματα του δικαστικού ελέγχου
 της καταχρηστικότητας συμβατικών όρων»,

- 1^ο συνέδριο της ένωσης Ελλήνων Αστικολόγων
Ναύπακτος 27-28 Μαΐου 1999, 1995.
- Παπανικολάου Π., Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000.
- Παπανικολάου Π., «Ευθύνη Τράπεζας κατ' ΑΚ 919», ΝοΒ 1992, 509.
- Παπανικολάου Π., Η απαλλακτική ρήτρα για την ευθύνη της τράπεζας στο μεγάλο ριφιφί, 1995.
- Παπανικολάου Π., Περί των ορίων της προστατευτικής παρέμβασης του δικαστή στη σύμβαση, 1991.
- Παπαντωνίου Ν., Γενικές αρχές του αστικού δικαίου, 1985.
- Περάκης Εν., «Η έννοια του καταναλωτή κατά το Ν. 2251/1994», ΔΕΕ 1995.
- Πυροβέτσης Μ., «Προστασία του καταναλωτή – Γενικοί καταχρηστικοί όροι των συναλλαγών με τους καταναλωτές», Αρμενόπουλος 1996.
- Ρόκας Ν., «Ευθύνη τράπεζας κατ' ΑΚ 919, ΝοΒ 1992, 503.
- Σημίτης Γ., «Η σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως δι' ανοικτού λογαριασμού», ΕΕΝ 1939.
- Σταθόπουλος, κατ' άρθρο ερμηνεία του ΑΚ, άρθρο 200, Γεωργιάδης – Σταθόπουλος.
- Σταθόπουλος, σχόλιο στην ΕφΑθ 2175/1996, ΝοΒ 1998.
- Τριανταφυλλάκης Γ., «Ζητήματα αστικής ευθύνης τραπεζών κατά τη διενέργεια πληρωμών», ΔΕΕ 1996.
- Χρυσάνθης, σχόλιο στην ΕφΑθ 8139/1995, ΔΕΕ 1996.
- Ψυχομάνης Σπ., Τραπεζικό δίκαιο – Δίκαιο τραπεζικών συμβάσεων, 1999.
- Ψυχομάνης Σπ., «Οι γενικοί όροι στις τραπεζικές συμβάσεις», ΕΕμπΔ 1998.

Ν Ο Μ Ο Λ Ο Γ Ι Α

ΜονΠρωτΝαυπλ	192/1984, ΕΕμπΔ 1984, 240.
ΜονΠρωτΞάνθ	434/1985, ΕΕμπΔ 1985, 636.
ΠολΠρωτΑθ	776/1972, ΕΕμπΔ 1974, 484
ΠολΠρωτΑθ	1119/2001, ΔΕΕ 2003, 422.
ΠολΠρωτΑθ	3229/1996, ΕλλΔνη 1998, 941 = ΔΕΕ 1997,75
ΠολΠρωτΑθ	2438/1997, ΔΕΕ 1998, 58.
ΠολΠρωτΑθ	3356/1997, ΝοΒ 1998, 845 = ΔΕΕ 1998, 111
ΠολΠρωτΘεσ	4288/1983, Αρμενόπουλος 1985, 24
ΠολΠρωτΘεσ	2121/1991, Αρμενόπουλος 1999, 756.
ΠολΠρωτΑθ	6251/1991, ΔΕΕ 1996, 949.
ΠολΠρωτ Αθ	1208/1998, ΔΕΕ 1998, 1101
Εφαθ	6131/1997, Αρμενόπουλος 2001, 1043.
Εφαθ	5922/1986, ΕλλΔνη 1987, 1056.
Εφαθ	5487/1972, ΕΕμπΔ 1978, 226.
ΕφΠειρ	1198/1995, ΔΕΕ 1996, 173.
Εφαθ	1291/2000, ΔΕΕ 2000, 1122
Εφαθ	2751/1996, ΝοΒ 1998, 216 = ΔΕΕ 1997, 665
Εφαθ	770/1991, ΕΕμπΔ 1992, 45.
Εφαθ	8139/1995, ΔΕΕ 1996, 391.
ΑΠ 1378/1989,	ΕλλΔνη 1992, 306.
ΑΠ 624/1981,	ΝοΒ 1982, 225.
ΑΠ 1219/2001,	ΧρΙΔ 2001, 517 = ΔΕΕ 2001, 1128.
ΑΠ 589/2001,	ΧρΙΔ 2001, 432.
ΑΠ 296/2001,	ΧρΙΔ 2001, 435.
ΑΠ 620/1986,	ΝοΒ 1987, 718.
ΑΠ 536/1988,	ΝοΒ 1989, 1416.
ΑΠ 1153/1976,	ΝοΒ 1977, 700.
ΑΠ 1043/1987,	ΝοΒ 1988, 432.
ΑΠ 54/1993,	ΕΕμπΔ, 1993, 374.
ΑΠ 1623/1995,	ΔΕΕ 1996, 1390